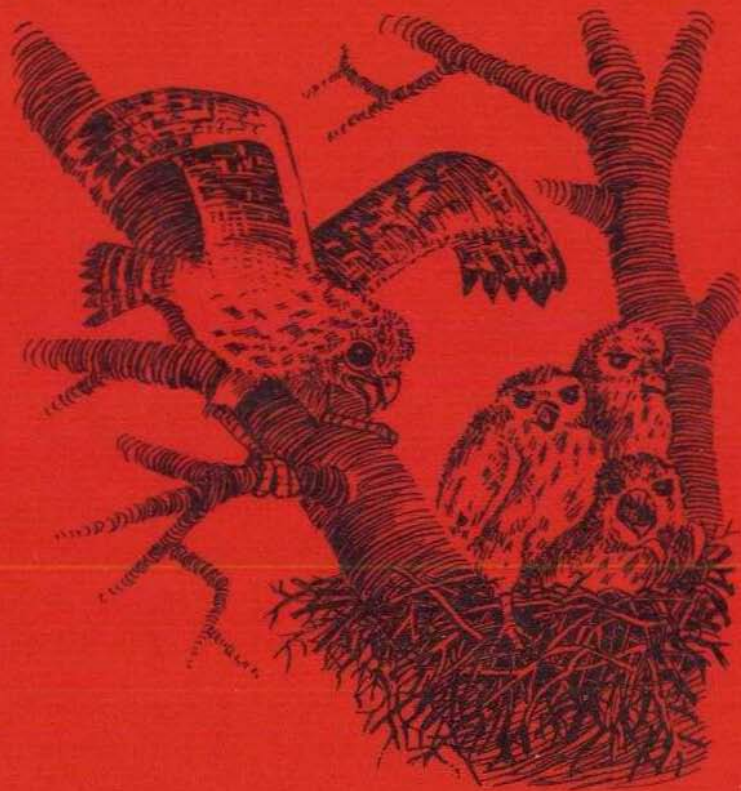

De Takkeling

Werkgroep Roofvogels Nederland

Vierde jaargang (1996) nummer 2

Werkgroep Roofvogels Nederland
in samenwerking met Vogelbescherming Nederland

De Takkeling is een uitgave van de Stichting Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN). De WRN is een landelijke werkgroep die, in samenwerking met Vogelbescherming Nederland, de belangen behartigt van de Nederlandse roofvogels. Naast activiteiten als het geven van voorlichting en het stimuleren van maatregelen voor een effectieve roofvogelbescherming, voert de WRN gestandaardiseerd onderzoek uit naar de ecologie van de in ons land voorkomende soorten.

Bestuur

Voorzitter:	Rob Vogel (SOVON)
Secretaris:	Maria Quist
Penningmeester:	Hans Peeters (Vogelbescherming Nederland)
Leden:	Frank de Roder (Staatsbosbeheer), Gerrit van Ommening (LNV), Hub Vromen (AID)
Landelijk coördinator:	Maria Quist
Administratieve ondersteuning:	Ans Blanckenborg

Redactie:	Rob Bijlsma, Maria Quist en Willem van Manen
Opmaak:	Maria Quist, Rob Bijlsma

Redactieadres:	Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha Tel. 0516-432660, Fax 0516-433330
----------------	--

U kunt onze activiteiten steunen door donateur of actief lid te worden van de WRN. U bent dan tevens geabonneerd op De Takkeling. De minimale jaarlijkse bijdrage is Fl. 20,-, meer is welkom. Gelieve het bedrag over te maken op postgiro 76284 t.n.v. Werkgroep Roofvogels te Appelscha o.v.v. 'nieuw lid'. Vermeld a.u.b. duidelijk uw naam en adres.

De Takkeling

Vierde jaargang (1996) nummer 2

Werkgroep Roofvogels Nederland

Foto: Willem van Manen leert een toekomstig WRN-lid boompje klimmen (Martijn de Jonge)

Intro

Maria Quist

Het is een spannend seizoen. In de loop van de vorige nazomer werd duidelijk dat de muizenstand flink aantrok. De braakballen van met name de Ransuilen vormden hiervoor een uitstekende indicator. Ze zaten voor het eerst sinds twee jaar weer vol met hele en halve schedels en kaakjes van veldmuizen. De verwachting was dan ook grote en vroege legfels bij de muizenetende roofvogels en uilen. En deels beantwoordden de resultaten aan de verwachtingen. Grote legfels dit jaar, zowel bij de diverse uilensoorten als bij Buizerd en Torenavalk. Bij Ransuil en Torenavalk waren zes- en zevenlegfels geen uitzondering. De Buizerd stelde ook niet teleur. Plaatselijk werden voor het eerst sinds twee jaar weer vierlegfels aangetroffen en twee maal zelfs een vijflegfel. Het aantal uitgekomen jongen lag in de meeste gevallen aanzienlijk lager.

In verband met het royale voedselaanbod gingen we er vanuit dat ook het legbegin bij bovengenoemde soorten duidelijk vroeger zou zijn. Maar voor zover wij het nu kunnen inschatten (alle gegevens zijn nog lang niet binnen) is er merkwaardig genoeg nauwelijks verschil tussen het legbegin van de Buizerd in dit voedselrijke seizoen en de twee muizenarme vorige jaren. Het kwam echter wél weer goed overeen met de bevindingen in de Ecologische Atlas, waaruit bleek dat koude en strenge winters een later legbegin opleveren.

Wanneer prognoses uitkomen doet dat deugd, wanneer ze niet uitkomen heeft het ook wel wat. Dan worden we weer wat scherper: hebben we niet goed gerekend, is er mogelijk iets over het hoofd gezien, zijn er dit jaar nieuwe, onbekende factoren die meespelen? Het blijft spannend!

De Havik deed keurig wat we hadden verwacht: een late start. Dit klopte met onze bevindingen dat er een duidelijk verband is tussen een koude maand maart zoals dit voorjaar, en een laat legbegin (zie: Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels).

Dan in het kort het overige nieuws. Over de tweede Landelijke Roofvogeldag hebben we veel positieve reacties mogen ontvangen. De lezingen werden informatief bevonden, technische storingen bij het vertonen van de prachtige dia's bleven uit, de films hadden veel bekijks, Bernard Wubbels zong van natuur en milieu en er viel weer veel te zien, te kopen en te lachen. Ondanks de weerman, die aanraade om maar binnen te blijven in verband met sneeuw en ijzel, liep de zaal in de loop van de ochtend vol. Zelfs onze Belgische leden hadden de kou weerstaan. Volgend jaar bent U weer van harte welkom. We houden ons aanbevolen voor suggesties voor lezingen of andere programma-onderdelen!

In de loop van mei bereikten ons uit het hele land berichten over nestverstoringen door kraaienschietende jagers. In de omgeving van Ansen, Ruinerwold, Nieuwleusen en de Wieringermeer werden Ransuilen en hun jongen op het nest gedood door jagers die dachten dat ze door een kraaienest schoten. In de omgeving van Emmen werden twee nesten met daarop broedende Buizerds vol lood gepompt. Kraaien mogen het hele jaar door worden bejaagd en dat gebeurt o.a. door het doorschieten van nesten. Alvorens te schieten dienen de jagers zich ervan te vergewissen of het nest door een kraai of mogelijk door een beschermde vogel wordt bewoond. Dat hieraan veelal de hand wordt gelicht blijkt uit bovengenoemde voorvallen. De WRN heeft bij de KNJV schriftelijk geprotesteerd tegen deze gang van zaken en aangedrongen op maatregelen.

Ook vond verstoring plaats door boswerkzaamheden. Wanneer U dit in uw omgeving bent tegengekomen, zouden wij dat heel graag horen zodat we hierover contact kunnen opnemen met de eigenaar. Boswerkzaamheden midden in het broedseizoen zijn niet alleen voor roofvogels maar ook voor grote aantallen andere soorten funest. Zeker in gebieden met een natuurfunctie zou grootschalig kappen en zagen in deze periode uit den boze moeten zijn.

In Friesland is door Bouke de Bruin van het politiekorps regio Drachten het initiatief genomen om te komen tot een roofvogelbeschermingswacht. Hij ergerde zich al jaren aan de aanhoudende stroom van vergiftigde roofvogels in Beetsterzwaag en omstreken. Aan de beschermingswacht wordt deelgenomen door de WRN, leden van enkele vogelwerkgroepen en Wildbeheerseenheden. In de omgeving van Beetsterzwaag wordt tijdens dit broedseizoen door alle medewerkers intensief en volgens een vast schema gecontroleerd op onregelmatigheden en verstoringen. Tot dusver lijkt het een succes te worden. Voor het eerst sinds jaren kregen Havik en Buizerd op een aantal plaatsen weer jongen. Wij hopen en werken er aan om dit initiatief elders in het land navolging te laten krijgen. In de volgende Takkeling meer hierover. Neem s.v.p. contact met ons op wanneer U hiervoor mogelijkheden ziet in uw eigen omgeving.

Wat de WRN-roofvogelkaarten betreft: ruim een derde van de voorraad is verkocht. Dat is heel mooi, maar nu de rest nog. We hebben contact gelegd met het bedrijf VNR Reform Produkten. Dit bedrijf levert aan 800 natuurvoedings- en reformwinkels in Nederland haar producten en heeft zich bereid verklaard de kaarten in haar assortiment op te nemen. Binnenkort zijn de WRN ansicht- en correspondentiekaarten dus ook te koop bij een groot aantal natuurvoedings- en reformzaken in heel Nederland. U kunt de adressen bij U in de buurt vinden in de Gouden Gids. Meer hierover in de rubriek "Oproepen en mededelingen" verderop in de Takkeling en in bijgaande bestelbrief.

Op het moment werken we aan roofvogelposters. Wanneer alles meezit komen er drie posters uit vóór de feestdagen. We houden U op de hoogte. Maar eerst moeten we een eind door de kaarten heen. Uw ondersteuning is ons zeer welkom.

De Takkeling wordt over het algemeen goed gelezen. Sommige leden geven echter de voorkeur aan een jaarlijkse korte nieuwsbrief. Wanneer U er ook zo over denkt doet U ons een plezier door dit kenbaar te maken via de brief in bijlage. U blijft dan gewoon donateur maar U krijgt in plaats van de uitgebreide Takkeling eens per jaar een korte nieuwsbrief.

Dat was het weer. Ik wens U, ook namens de overige redactieleden, een hele plezierige en vogelryke zomer(vakantie) toe.

Foto: Twee pas uitgekomen Buizerdjes en twee eieren, waarvan één aangepikt. Berkenhevel, 19 mei 1996 (Rob Bijlsma)

Daders opgespoord in samenwerking met Natuurmonumenten

Jagers doden nest ransuilen

ANSEN — De politie heeft samen met een opsporingsambtenaar van de Vereniging Natuurmonumenten proces verbaal opgemaakt tegen vier jagers die er verantwoordelijk voor worden geacht op zaterdag 4 mei een broedende ransuil te hebben doodgeschoten. Van de zes jonge ransuilen die in het nest zaten overleefden vijf het niet.

Op de bewuste zaterdag ontdekte de man van Natuurmonumenten in een perceel bos aan de Veldweg in Ansen een kapotgeschoten nest. Onder het

nest lagen vier jonge ransuilen op de grond waarvan er twee al dood waren. De beide anderen stierven korte tijd later. In het nest bleken nog twee uitjes te liggen waarvan er één ook al dood was. Het nog levende jong werd door een te hulp gevraagde vogelkenner bij een andere uil in het nest gelegd.

Onderzoek leerde dat er vier jagers die ochtend in het bewuste bosperceel gejaagd hadden. Afgelopen weekend werden de vier jagers, in de leeftijd variërend van 45 tot 81 jaar, in

het politiebureau in Hoogeveen verhoord. Ze verklaarden daar inderdaad gejaagd te hebben op eksters en kraaien. Twee van hen, een man uit Noordwijk en een man uit Noordwijkerhout, bekenden dat ze door het nest geschoten hadden waarin de uil bleek te zitten. De oude uil was dood uit het nest gevallen. Het dier was door een van hen meegenomen en volgens zijn zeggen in een vuilniscontainer gegooid.

Van de beide mannen is de jachttact voorlopig ingenomen.

Zwolsche Courant,

15-5-96

Roofvogelproject krijgt elders mogelijk vervolg

Beetsterzwaag — De bestrijding van roofvogelvergiftiging in de bossen rond Beetsterzwaag zal volgend jaar op grotere schaal plaatsvinden. Zo zal de politie proberen andere gebieden in Friesland, waar eveneens legfels en vogels doelwit van vandalen waren, te interesseren voor het project. Dat initiatief staat of valt met de medewerking van plaatselijke natuurverenigingen die onder hun gelederen vrijwilligers moeten werven.

Een en ander staat in de evaluatie van het roofvogelproject. In de maanden april en mei hebben 38 vrijwilligers van natuurorganisaties, zoals wildbeheerseenheden en vogelwachten, gepatrouilleerd in

de bosrijke omgeving van Beetsterzwaag. Zij troffen geen vergiftigde vogels aan. Vorig jaar nog stierven 28 roofvogels, die hadden gegeten van met gif besmet aas.

De vrijwilligers willen graag volgend jaar weer worden ingezet. Wel geven ze aan dat de controleperiode van met minimaal drie weken moet worden verlengd. Ook het patrouillegebied mag wat hen betreft groter.

Nu het broedseizoen op zijn eind loopt, is het roofvogelproject officieel afgelopen. De vrijwillige jagers en vogelwachten blijven de komende tijd alert en zullen op eigen initiatief een oogje in het zeil houden, zo hebben ze beloofd.

Kappen bomen gestaakt voor roofvogels

*LC
14-5-96*

BAKKEVEEN - Staatsbosbeheer is gisteren onmiddellijk gestopt met het uitdunnen van bossen rond Bakkeveen. Kritiek van de Roofvogelwerkgroep Nederland en de Algemene Inspectie Dienst (AID) was daarvoor de aanleiding. De werkzaamheden verstoorden de rust van broedende roofvogels. Staatsbosbeheer geeft toe te wijken voor de publieke opinie.

Friessche Dagblad, 4-6-96

Wespendieven te over?

Erwin Ruessink

Zoals vermeld in het inventarisatieverslag (ZW-Salland) van het afgelopen jaar (1995) hebben we een waarneming gedaan van meerdere Wespendieven. Op 16 juni 1995, een zonnige vrijdagmorgen, hebben we omstreeks 10.00 uur acht exemplaren tegelijkertijd gezien. De vraag is, wat is nu de betekenis van deze waarneming?

Op het eerste gezicht waren we blij verrast, maar dat zette zich al gauw om in een gevoel van: "Wat moeten we hiermee"? Het gegeven dat je acht Wespendieven tegelijkertijd ziet is mooi, maar conclusies kun je er niet direct aan verbinden. Het aantal exemplaren bewijst in ieder geval, dat er genoeg vogels aanwezig waren om territoria te bezetten.

De groep van acht bestond uit vijf mannetjes en drie vrouwtjes. Eén van de vrouwtjes had voer (raat) in de poten. Een aantal van de vogels vlinderde. Moeilijk was het om te onderscheiden welke exemplaren nu wel en niet vlinderden. Ondanks het feit dat we met z'n drieën waren, was het volgen van een individuele vogel moeilijk, omdat ze door elkaar vlogen. Een van de vogels heb ik later nog verscheidene malen teruggezien. Een opvallend licht gekleurd mannetje. Later in het seizoen is er een nest gevonden van een Wespendief waaruit twee jongen zijn uitgevlogen. Een tweede territorium werd gekarteerd, maar bleef zonder nestbouw.

Blijft de vraag: waar komen al die Wespendieven vandaan en wat doen ze hier? Overleg met andere ornithologen gaf geen uitsluitsel. We hebben nog gedacht aan doortrek. Dit leek ons niet van toepassing gezien de tijd van het jaar. Uitgevlogen jongen waren niet aan de orde, alle waargenomen exemplaren waren adult. Terugtrek na een mislukte broedpoging? Leek ons ook niet de verklaring, gezien het feit dat het nog vroeg in het seizoen was. Blijft er dus niets anders over dan te denken dat de waargenomen vogel in principe allemaal potentiële broedvogels waren, die daar toevallig aanwezig waren.

Wanneer er mensen zijn die soortgelijke waarnemingen gedaan hebben, dan hoor ik dat graag.

Adres: Noorderenk 32, 7437 VR Bathmen (0570-543210).

Commentaar Rob Bijlsma: Het is aannemelijk dat de groep bestond uit een mengeling van broedvogels en doortrekkers. Trek van Wespendieven in juni is niet uitzonderlijk. Een blik op de verspreidingskaarten in de Atlas van de Nederlandse Vogels (gepubliceerd door SOVON in 1987) laat zien dat er in juni en juli, toch echte broedmaanden voor deze soort in Nederland,

op veel plaatsen buiten de broedgebieden Wespndieven worden waargenomen. De kuststreek en de waddeneilanden zijn daarbij bijzonder illustratief; in die jaren ontbrak de Wespndief er als broedvogel, maar toch werden er in vrijwel alle kustblokken doortrekkende Wespndieven gezien in juni. In maart kun je hetzelfde fenomeen bij Buizerds zien: broedvogels schroeven gezamenlijk met doortrekkers boven potentiële broedgebieden, onderwijl druk roepend, baltsduikend en klooiend.

Foto: Jonge, pas uitgevlogen Wespndief, 'n echte choco, Havelterberg, augustus 1994 (Herman Gruppen).

Grote jongens boven het Vuile Gat

A.K. Schortinghuis

Half november kreeg ik het eerste telefoontje. Het was mijn broer, muskusratenvanger op Tiengemeten. "Je raadt nooit wat we nu op het eiland hebben?" Nee, inderdaad, dat raadde ik nooit. Aan de opwinding in zijn stem hoorde ik wel dat het iets spectaculairs moest zijn. Nu is het waarnemen van een Zeearend, want daar bleek het om te gaan, wat mij betreft ook wel goed voor enige hartkloppingen.

Na dat telefoontje werd ik regelmatig op de hoogte gehouden. Helaas was ik zelf niet in de gelegenheid om te gaan kijken. Mijn broer, zoals gezegd rattenvanger, besloot dode muskusratten neer te leggen. De arend liet zich in december bijna dagelijks zien bij het aas. Overigens is het niet zo dat de arend zich had toegelegd op het eten van dode muskusratten. Alleen al in de Griendwei (het gorzengebied op de oostpunt van het eiland) werden op vier plaatsen de plukresten van Brandganzen gevonden.

Na de kerstvakantie was de Zeearend elf dagen "zoek". Wellicht verdergetrokken, neergestreken in de Biesbosch of de Korendijkse Slikken? Op 20 januari bezocht ik Tiengemeten. Op de Zeearend rekende ik niet echt. In het nieuwe jaar was hij pas één keer gesignaleerd en dat was al weer meer dan een week geleden. Na de koffie bezochten we de voerplek met het aas. Zwarte Kraaien en twee Buizerds vlogen weg. Geen Zeearend te bekennen. Vervolgens gingen we naar de oostkant van het eiland. Juist toen we uitstapten, ging er achter de dijk een grote groep Brandganzen in paniek omhoog. Zou die dan toch...? Voorzichtig klommen we tegen de dijk op. En jawel, daar was-ie. Wat groot, wat ontzettend groot! Traag verhief de arend zich in de lucht. Rustig vloog hij weg om zich vervolgens tweehonderd meter verderop weer te laten zakken op de dijk. Ik liet mijn kijker nog een keer over het gors glijden. En...daar vloog een tweede Zeearend van ons af! Dit exemplaar zette koers richting Ventjagerplaat. We zagen hem niet meer terug.

Arend nummer een zat nog steeds op de dijk. Toen we in de auto stapten, passeerde een Smelleken. De grootste en de kleinste roofvogel van Europa vrijwel in één beeld verenigd. Prachtig! Zelden heb ik een vogelontmoeting zo spannend ervaren.

Adres: Jacoblaan 55, 3571 BL Utrecht.

Bijzondere vogelwaarneming in Smilde

Klaes Posthuma

Op 29 februari 1996 's middags om een uur of vijf belde de familie Martens van de Kerklaan mij op over twee vechtende vogels. Al een half uur lang waren de twee op het trottoir bezig met hun verwoede strijd.

Bij nadere beschouwing bleek een Sperwer een Kauw te hebben "geslagen". De Kauw verdedigde zich door met de snavel te pikken. De vogel hield de poot van de Sperwer zo stevig vast dat deze niet kon wegvliegen toen ik dichterbij kwam om een foto te maken. Toen was ook te zien dat de Sperwer geringd was. Het nummer werd genoteerd en later doorgestuurd naar het Vogeltrekstation in Heteren*.

De Kauw was al danig toegetakeld. Met bebloede kop en kapotte borst probeerde het dier te ontsnappen, maar de Sperwer liet zich de prooi niet ontgaan. Zo was er weer een Kauwtje minder en de Sperwer heeft in deze strenge winter weer energie opgedaan om verder te leven.

* Van het Vogeltrekstation vernamen wij dat het om een jong vrouwtje ging (249 dagen) dat door Willem van Manen in Zeegse (19 km verderop) was geringd.

Adres: Brugstraat 18, Smilde.

Commentaar Rob Bijlsma: dit voorval laat zien dat predatoren het helemaal niet zo makkelijk hebben als vaak wordt gedacht. Het vangen van een prooi is een risicovolle bezigheid. Het zou interessant zijn te weten of zo'n sperwervrouwtje ooit weer aan een Kauwtje begint! Overigens een fantastische manier om een ring af te lezen!

Voor eenzelfde voorval, maar dan tussen Havik en uil en geromantiseerd, verzonnen en in antropomorfe toonzetting, kan verwezen worden naar E. Kuijlmans *Shelwiek, de edelvalk*, gepubliceerd in 1925 (pag. 49-54).

Fekening. Kauw (naar Peterson)

Dat de rollen ook wel eens omgedraaid zijn blijkt uit het volgende verhaal waarbij de Kauw geen slachtoffer maar agressor is:

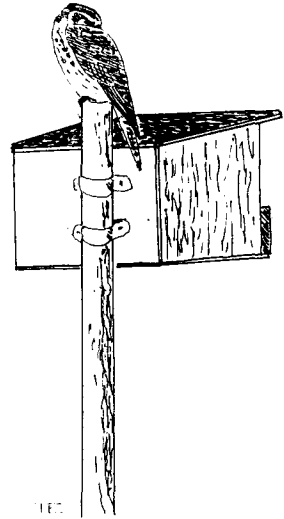
Kauwtjes maken Torenvalk af

Jan Meulmeester

Tijdens een controleronde van nestkasten kwamen wij (J. Smit en ondergetekende) op 13 maart 1996 in gesprek met de bewoonster van een verbouwde boerderij. Rond de woning staan een aantal fruitbomen en aan de achterkant ligt een open terrein. Ze vertelde ons dat er regelmatig een groep van zo'n 15 Kauwen rondvlogen die zich erg agressief gedroegen ten opzichte van andere vogels. De dag ervoor hadden ze nog achter een vogel aangejaagd en deze naar beneden gehaald. Dit gebeurde wel vaker volgens haar. De bewuste vogel hadden ze net zo lang gepikt tot deze zich niet meer bewoog. "Ga maar kijken", zei ze, "de vogel ligt nog in de tuin, maar ik weet niet wat het is".

Toen wij bij de vogel aankwamen bleek het tot onze verbazing een Torenvalk te zijn. Het was een jong mannetje met een kaal geplukte rug. Voor ons was dit nieuw, maar misschien heeft iemand dit gedrag wel eens vaker gezien of gehoord. Uw reactie graag naar:

Adres: Girsesland 19, 4337 CE Middelburg.

Tekening: Ton Eggenhuizen

Haviken trekken zich niets van de kou aan

Oscar Vedder en Stef Waasdorp

Op zondag 31 maart 1996 besloten we weer te gaan vogelen samen met Martin Vos. We stonden 's ochtends vroeg op, maar helaas was het weer slecht, het sneeuwde, hagelde en bovendien was het vrij koud. Al vogelend kwamen we aan bij het Sleenerzand (boswachterij Sleen). Het begon langzamerhand op te klaren en ook het zonnetje kwam te voorschijn. De eerste vogels werden al weer actief. We besloten naar een oud haviksnest in een hoge Douglas te gaan om te kijken of er al Haviken actief waren. Daar aangekomen zagen we dat het nest er niet meer was, het lag op de grond. Na lang zoeken vonden we wat oude ringen en botten van vorig jaar. Op een gegeven moment zagen we ook een plukplaats in een hoog sperwerbosje in een nabijgelegen perceel. Het betrof een postduif met een rode ring om: NL94 2252992. Uiteraard gingen we het bosje in om even verder te zoeken. We vonden geen plukplaats meer, maar wel het nest van een Havik op een hoogte van ongeveer tien meter. Het zag er verlaten uit, geen sporen van dons en uitwerpselen en er vloog niets af. Martin besloot erbij te klimmen om te kijken of er nog oude ringen of prooien op lagen. Toen hij in het nest keek zag hij daarin twee spierwitte eieren, ze waren nog warm. Op het nest lagen verder nog een paar borstveren maar geen verse groene takjes. Martin ging snel weer naar beneden. We waren alledrie verrast door deze vondst omdat het een uur daarvoor nog sneeuwde en hagelde.

Is dit gewoon, dat in deze kou sommige Haviken al op eieren zitten? Normaal broeden ze al wel eind maart, maar dit jaar hield de winter het lang vol. Toen we weer wegfietsten hoorden we dichtbij een Havik kekkeren.

Adres: Westenesscherstraat 6, 7811 AW Emmen.

Commentaar Rob Bijlsma: gemiddeld genomen is het inderdaad zo dat Haviken later met de eileg beginnen naarmate de gemiddelde temperatuur in maart lager is. Zodoende zou je voor 1996 een late start (na 31 maart) verwachten. Voor zover we zicht hebben op het legbegin in 1996 lijkt dat beeld aardig te kloppen. Maar het is natuurlijk onzin alle Haviken over één kam te scheren. Er bestaat geen gemiddelde Havik (alleen in onze artikelen, maar dan als statistische grootheid), er zijn uitsluitend individuele Haviken. Onder die individuen zit er altijd wel eentje die ook bij lage maarttemperaturen eind maart met de eileg begint (zijn dat misschien vogels die altijd vroeg beginnen?), zoals vastgesteld door Oscar en Stef. Voor de eieren maakt dat niets uit. Vogels zijn uitmuntende stoofjes. Zolang de oudervogel maar goed te vreten krijgt, is het warm houden van eieren zelden een probleem. Zelf heb ik in februari 1979 een broedende Kruisbek van zijn nest getild bij -4°C ('s nachts -8°C); na telling van de eieren zette ik de vogel terug, en deze ging gewoon verder met broeden!

In een een bosgebied in O. waar al jarenlang roofvogelvervolging plaatsvindt, werden onlangs vijf dode Buijzards en een Rode Wouw gevonden. Ze bleken met opzet vergiftigd. De politie heeft de zaak in onderzoek. De vindster, die enorm was aangeslagen, schreef het volgende gedicht:

Rode Wouw

Oh, Rode Wouw, daar lig je dan
je laatste vlucht voorbij.
het aas dat steekt nog uit je bek
je poten in een kramp van pijn.
het leven uit je lichaam weg
want jij mocht hier niet zijn

verblindend is je verenkleed, je zilveren kop, je terrapak
een koninklijk gezicht.
maar als het oog dat niet wil zien
niet wil dat jij je voedt.
is dat alleen de reden
dat jij verdwijnen moet!

het geheel hangt aan een zijden draad
ook jouw schakel houdt het vast.
maar als het verstand niet bevat
en de schakel het begeeft
is dan de homo sapiens
de laatste predator die nog leeft?

Roeleke

Foto: Rode Wouw (Martijn de Jonge)

Roofvogels in Zuidwest-Friesland in 1995

Christiaan de Vries

Om onduidelijke redenen zijn de gegevens van broedende roofvogels in Zuidwest-Friesland in 1995 niet verwerkt in het jaarverslag van de Takkeling. Hiervoor mijn excuses. Hierbij alsnog de resultaten:

In de atlasblokken 5-54, 10-15, 25, 26, 27, 28, 35, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 48, 54, 55, 56, 57, 11-31, 52, 15-14, 15, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 28, 16-11 en 12 zijn de roofvogels geïnventariseerd door Sjoerd Bakker en een groot aantal vaste medewerkers. De jongen werden geringd door Willem Louwsma. Maar liefst 79% van de 157 broedparen brachten jongen groot.

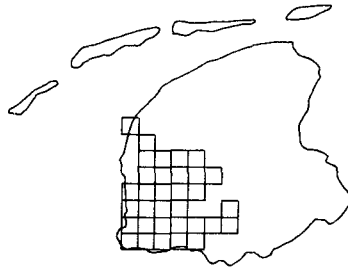
Het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest was bij alle soorten, behalve de Havik, aan de lage kant.

Een aantal nesten van de Bruine Kiekendief werd door mensen verstoord door het schudden, vernielen of uithalen van de eieren. Daarnaast zijn één haviksnest en twee buizerdnesten vermoedelijk uitgehaald.

Tabel 1. Aantallen en broedsucces van roofvogels in Zuidwest-Friesland in 1995

Soort	aantal territoria	aantal nesten	aantal succesvol	aantal mislukt	broedsucc. onbekend	gem. aant. uitgevl. jongen per succesvol nest (n)
Br. Kiek	62	57	50	6	5	2.7 (36)
Havik	10	10	8	1	1	2.8 (8)
Sperwer	5	5	5	0	0	3.3 (3)
Buizerd	20	18	14	4	2	1.8 (13)
Torenvalk	56	54	47	7	2	4.2 (39)
Boomvalk	4	0	0	0	0	-

Adres: Tjaarda 362, 9202 KZ Drachten.

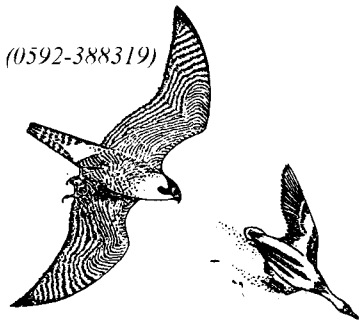
Een sluw jagende Slechtvalk

J.A. Hamstra

Op zondagmiddag 8 oktober 1995, rond 14.00 u, stond ik in de Bandpolder in het Lauwersmeergebied naar de daar aanwezige vogels te kijken. De Bandpolder is een natuurgebied van Natuurmonumenten en die hebben er de laatste jaren voor gezorgd dat het gebied weer erg nat is. En daardoor zaten er die zondag ook veel watervogels.

Achter in de polder, tegen de zeedijk, zaten bij een grote plas water veel Smienten. Meer tegen de weg aan zat hier en daar een groepje Brandganzen. Plotseling zag ik de Smienten in paniek het water in vluchten. Snel de verrekijker gepakt en ja hoor, daar zag ik hem, een Slechtvalk die met een razende vaart over de Smienten heenscheerde. Zijn stootduik was niet succesvol. Een nieuwe poging had weinig zin, want de Smienten zaten allemaal in het water. Hier had de Slechtvalk iets op bedacht. Hij ging op ongeveer 100 meter van een groep Brandganzen op de grond zitten en ging lopend naar de Brandganzen toe. Toen hij eenmaal tussen de ganzen zat, begon hij zijn verenkleed wat in orde te maken en om zich heen te kijken, terwijl de Brandganzen zich niets van hem aantrokken en rustig door foerageerden. Ondertussen kwamen de Smienten tot rust. Dit was blijkbaar de bedoeling van de Slechtvalk, want na ongeveer 15 minuten kwam de valk weer in beweging. De rust was weergekeerd bij de Smienten en zij zaten weer grotendeels op de wal. De Slechtvalk ging op de wieden en verdween met een grote boog, om hoogte te krijgen, richting Smienten. Dit herhaalde zich drie keer. Steeds landde hij/zij na een mislukte poging op c. 100 meter van de ganzen en ging dan lopend naar ze toe. Na de derde mislukte poging ging de valk weer tussen de ganzen zitten, om na ongeveer vijf minuten op te vliegen en richting Lauwersmeer te verdwijnen en niet meer terug te keren. Ziedaar, een toevallige belevenis van een roofvogeliefhebber.

Adres: Leemakkers 8, 9341 BT Veenhuizen (0592-388319)

Tekening: Pieter de Haan

Falsterbo-perikelen

Sake de Vlas

Dat dit een rare titel is, weet ik ook wel, maar tot nu toe hebben mijn anecdotes ...perikelen geheten, dus deze ook. Eigenlijk zou je moeten zeggen Falsterbo-gevoel. Net zoals het Zwitserlevengevoel (wat ik persoonlijk niet ken), maar dan op vogelgebied. Er zijn meer mooie plaatsen op de wereld waar veel vogels zijn te zien, maar Falsterbo (verder F genoemd) is toch wel bijzonder. Tijdens een bijeenkomst van noordelijke-inventarisatiegebiedmedewerkers bleek dat een aantal van hen van het fenomeen F weinig wisten, vandaar dit verhaal. Met F wordt door vogelaars het meest zuidwestelijke puntje van Zweden aangeduid. In de herfst vindt hier gestuwde trek plaats. Uit het immens grote Scandinavië trekken de vogels naar het zuiden, volgen zolang mogelijk de kust en zodoende komt een gedeelte terecht in F. Daar steken ze over naar Denemarken of Noord-Duitsland. Nu moet dat F nog iets nader bekeken worden. Het plaatsje ligt op een schiereiland en elk schiereiland heeft een punt, verder P genoemd. P is een golfveld, waar de vogelaars zich in de ochtendschemering verzamelen. Gewapend met warme kleding, kijkers, telescopen en fotoapparatuur. Voor de kust liggen zandplaten waar meeuwen en waadvogels in groten getale aanwezig zijn. Ook staat er op de P een vuurtoren temidden van een bosje, waar het vogeltrekstation zitting heeft. Je hoeft er alleen maar te zijn, want de vogels komen wel. De ene dag natuurlijk meer dan de andere, maar komen doen ze. Ze trekken in een gestage stroom over je heen, de zangvogels houden contact met elkaar door middel van contactpiepjes en de sperwers proberen nog een maaltje te verschalken tussen de rozenstruiken. Dat daar mensen staan maakt ze niet zoveel uit. Wanneer het overdag wat warmer wordt, zie je een verschuiving van de vogelaarsbelangstelling richting het Heideveld (H) waar sommige vogelaars wat slaap inhalen terwijl de rest de hemel afspeurt. Het voordeel van deze massale belangstelling is dat er vele ogen zijn en dat eigenlijk alles wat overkomt gezien wordt. Dit H heeft op warme dagen een enorme thermiek, en in de thermiekbellen kunnen zonder moeite een honderdtal buizerds samenkomen. Daar tussendoor komen sperwers, wespddieven en rode vrouwen veelvuldig voor. Verder landinwaarts ligt het F-kanaal. Het kanaal ligt in het smalste deel van het schiereiland en op sommige dagen is het de moeite waard om er rond te hangen. Onze middagen worden meestal besteed aan excursies landinwaarts: het meer Böringsjön (kraanvogels, watervogels), ten noorden van Ystad (rode vrouwen, buizerds), het meer Krankesjön met een prachtige uitkijktoren (visarend, watervogels, kiekendieven), de streek Fyledalen (steenarenden) en het kweldergebied Lilla Hammar (ganzen, piepers). Onderweg in de ruige bermen zie je wolven putters, sijzen en ander klein grut.

Ach, eigenlijk is alles de moeite waard. De jaren dat Kees en ik er waren zagen we tussen de 110 en 120 vogelsoorten. Daarbij soorten die in ons land als zeldzaam te boek staan. (Nog even een korte opsomming van wat er zoal is gezien: zee-, vis- steen-, bastaard- en schreeuwend, toren-, roodpoot-, boom-, slecht- en giervalk, rode wouw, ruigpootbuiserd, buiserd, smelleken, kraanvogel, notenkraker, ijsvogel, sperwer, havik, kleine-, bonte- en grauwe vliegenvanger, (vuur)goudhaantje, raaf, bruine en blauwe kiekendief, sperweruil, ach, ga zelf maar kijken). Wij zullen er er nog wel een keer heengaan, want kleine vlieg noch sperweruil hebben we gezien.

Wie vogels wil leren kennen en herkennen zou er in de herfst heen moeten gaan om zo het Falsterbo-gevoel te beleven. Binnen een dag ben je op plaats van bestemming en de trek speelt zich af tussen half augustus en eind september. Wij proberen er in de tweede week van september te zijn; er is dan nog een redelijke kans op goed weer. Van sommige soorten (wespendif) is de grote uittocht dan al geweest, maar er blijft voldoende moois over.

Adres: Heiakkers 3, 9463 TN Eext.

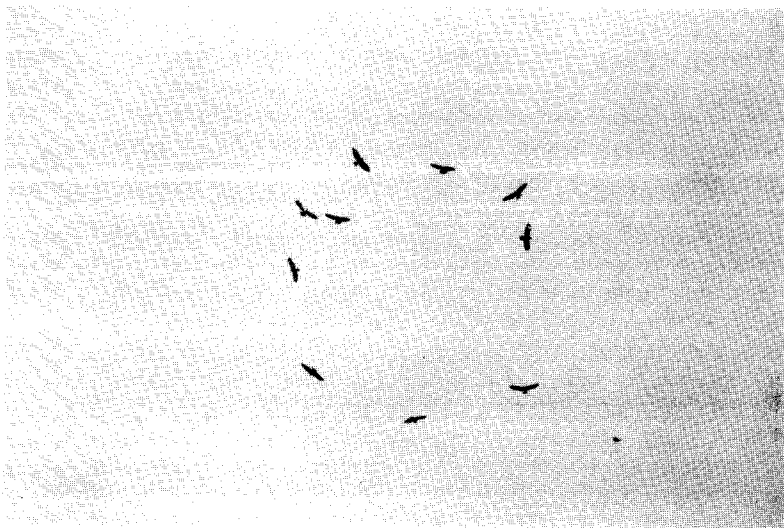

Foto: groep ci kelnde Buiserds, klaar voor de oversteek, Falsterbo, najaar (Sack de Vlas).

Bepaling van het aantal nestjongen bij boombroedende roofvogels

Rob G. Bijlsma

Het lijkt zo simpel: iedereen die tot tien kan tellen, kan vaststellen hoeveel jongen er in een roofvogelnest zitten. Toch is dat niet zo. Immers, klimt de waarnemer bij het nest, of telt hij de jongen met zijn verrekijker vanaf de grond? Op de huidige nestkaart wordt geen onderscheid gemaakt tussen beide categorieën. We mogen echter aannemen dat een grondgebonden waarnemer niet altijd alle jongen kan zien, zelfs niet in het late jongenstadium als de jongen veelvuldig vleugel oefeningen doen of op de takken naast het nest staan. En zelfs de klimmer kan er uiteindelijk naast zitten, omdat er tussen een ringcontrole en het uitvliegen van de jongen alsnog sterfte onder jongen kan optreden (Bijlsma 1994).

De vraag in dit stuk luidt dan ook: hoe verhoudt de opgave van het aantal nestjongen door de grondwaarnemer zich tot de bevindingen van de klimmer?

Werkwijze

In de late nestjongenfase, als de jongen in staat moeten zijn om te staan, werden alle bekende nesten uitgebreid bekeken vanaf de grond. De jongen werden geteld door vanuit verschillende posities de nestrand af te turen met een 10x40 kijker. Vervolgens werden de nesten beklommen om het werkelijke aantal jongen vast te stellen. Voor de goede orde: mits zorgvuldig uitgevoerd zijn nestcontroles bij roofvogels van geen enkele invloed op het nestsucces (Bijlsma 1992). De nestboomsoort en de nesthoogte werden eveneens genoteerd.

Van Havik (n=57), Sperwer (n=38), Buizerd (n=89), Boomvalk (n=6) en Torenavalk (n=5) werden de waarnemingen in 1991-95 in Berkenheuvel en Boswachterij Smilde in West-Drenthe verzameld, van de Wespindief (n=58) stammen de waarnemingen van de ZW-Veluwe uit de periode 1986-90.

Aan de vergelijking tussen beide methodes kleeft een manco: doordat vrijwel alle nesten eerder in het seizoen ook al waren beklommen, kende ik van elk nest het exacte aantal eieren en jongen. We mogen aannemen dat iemand met voorkennis zich bij waarnemingen vanaf de grond niet zo snel laat verleiden drie nestjongen te noteren als hij weet dat het er hooguit twee kunnen zijn. Desalniettemin heb ik uiteraard alleen genoteerd wat ik met zekerheid vanaf de grond waarnam.

Bij de uitwerking van de gegevens heb ik onderscheid gemaakt tussen hoge en lage nesten. Dit onderscheid is per soort gebaseerd op de mediane nesthoogte: erboven is een hoog nest, eronder is laag.

Resultaten

Wespendief *Pernis apivorus*

Bij acht van de 58 nesten werd vanaf de grond een verkeerd aantal jongen genoteerd: eenmaal 0 jongen (was 1) en zeven maal 1 jong (waren er twee). Opvallend was dat de meeste fouten (6 van de 8) werden gemaakt bij hoge nesten (>15 meter) in douglas en reuzenzilverspar (Bijlage 1). Beide boomsoorten hebben een dicht scherm van takken en naalden, waardoor het zicht op de nesten nogal wordt versluierd.

Havik *Accipiter gentilis*

In maar liefst 20 van de 57 nesten werd vanaf de grond een verkeerd jongental geregistreerd (Tabel 1), namelijk bij drie van de 17 nesten met twee jongen, bij elf van de 28 nesten met drie jongen en bij zes van de acht nesten met vier jongen. Alleen bij 4-broedsels kwam het voor dat er meer dan één jong werd gemist bij observaties vanaf de grond.

Tabel 1. Aantal vanaf de grond getelde nestjongen in vergelijking tot het werkelijke aantal nestjongen bij de Havik.

Number of full-grown nestlings as observed from the ground in 57 nests of the Goshawk, compared to the actual number of nestlings.

Werkelijk aantal <i>Actual number</i>	Vanaf de grond getelde aantal <i>Number of nestlings as observed from the ground</i>			
	1	2	3	4
1	4	0	0	0
2	3	14	0	0
3	0	11	17	0
4	0	2	4	2

De meeste fouten werden gemaakt bij hoge nesten (>13 meter), vooral in douglas en lariks. Dat is niet zo verwonderlijk omdat Haviken gewoonlijk lellen van nesten hebben, waarop zelfs staande jongen vanaf de grond onzichtbaar kunnen zijn.

Sperwer *Accipiter nisus*

In de meerderheid van de nesten van Sperwers werd vanaf de grond een fout in de schatting van het jongental gemaakt, namelijk bij 29 van de 38 nesten (Tabel 2). In veel gevallen werden één of twee jongen over het hoofd gezien, maar bij een 6-broedsel werden maar liefst drie jongen gemist! Omgekeerd kwam het twee maal voor dat er vanaf de grond één jong meer werd geteld dan er in werkelijkheid op het nest bleken te zitten.

Foto: Jonge Haviken op nest, Diemerzeedijk, 1995 (Nirk Zijlmans)

Fouten in het jongental werden gemaakt ongeacht de nesthoogte. Misschien dat nesten boven de 7 meter een iets grotere kans liepen in jongental onderschat te worden, maar ook bij lage nesten is het erg moeilijk een juist oordeel te geven over het aantal jongen bij waarnemingen vanaf de grond (Bijlage 1).

Tabel 2. Aantal vanaf de grond getelde nestjongen in vergelijking tot het werkelijke aantal nestjongen bij de Sperwer.

Number of full-grown nestlings as observed from the ground in 38 nests of the Sparrowhawk, compared to the actual number.

Werkelijk aantal <i>Actual number</i>	Vanaf de grond getelde aantal <i>Number of nestlings as observed from the ground</i>						
	0	1	2	3	4	5	6
1	1	1	0	0	0	0	0
2	0	1	2	1	0	0	0
3	0	1	1	4	1	0	0
4	0	0	3	7	1	0	0
5	0	0	0	5	7	1	0
6	0	0	0	1	0	0	0

Buizerd *Buteo buteo*

Bij slechts zeven van de 89 buizerdnesten werd vanaf de grond een fout gemaakt bij het schatten van het jongental (Tabel 3). Op één geval na (twee jongen geschat, in werkelijkheid slechts één jong op het nest) betrof het een ondertelling van één jong, meestal bij 3-broedsels (4 van de 13 nesten).

De hoogte van het nest lijkt een geringe invloed te hebben op de juistheid van de schatting vanaf de grond. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat nieuwgebouwde nesten van Buizerds gewoonlijk aan de kleine kant zijn en zodoende een redelijk zicht bieden bij observaties vanaf de grond. De weinige fouten werden gemaakt bij nesten die nagenoeg onzichtbaar (voor de op de grond staande waarnemer) waren weggewerkt in dichte kruinen van grove den en fijnspar. Enkele van deze nesten konden pas worden gelokaliseerd nadat er zich een forse hoeveelheid schijt onder het nest had opgehoopt (jongen ouder dan vijf weken).

Tabel 1. Aantal vanaf de grond getelde nestjongen in vergelijking tot het werkelijke aantal nestjongen bij de Buizerd.

Number of full-grown nestlings as observed from the ground in 57 nests of the Common Buzzard, compared to the actual number of nestlings.

Werkelijk aantal <i>Actual number</i>	Vanaf de grond getelde aantal <i>Number of nestlings as observed from the ground</i>			
	1	2	3	4
1	25	1	0	0
2	1	49	0	0
3	0	4	9	0
4	0	0	1	0

Boomvalk *Falco subbuteo*

Bij zes nesten van de Boomvalk werd vanaf de grond eenmaal een fout gemaakt in het jongental, namelijk twee jongen in plaats van drie (15 m hoog in grove den). Bij vier andere 3-broedsels (resp. 8,5, 12, 14 en 15 m hoog in grove dennen) en bij een 1-broedsel (15 m hoog in grove den) kwam de grondschatting overeen met het werkelijke aantal nestjongen. Het aantal nesten is te klein om conclusies te trekken. Op de Veluwe, waar Boomvalken hoger broeden dan in Drenthe, viel het me op dat het moeilijk is om zicht te krijgen op het jongental. Gelukkig zijn oudere boomvalkjongen nogal beweeglijk, zodat langdurig observeren een redelijke kans biedt het werkelijke jongental vast te stellen (maar zie Torenvalk).

Torenvalk *Falco tinnunculus*

Bij vijf boomnesten van de Torenvalk werd het jongental van twee 3-broedsels juist geschat bij waarnemingen vanaf de grond (resp. 9 en 16 m hoog in grove dennen). Bij een 4-broedsel werden echter slechts twee jongen vastgesteld vanaf de grond (16 m hoog in een lariks), bij een 5-broedsel drie jongen (7 m hoog in grove den) en bij een 6-broedsel vier jongen (9 m hoog in een grove den). Ook hier is het aantal nesten klein, maar de conclusie lijkt gerechtvaardigd dat telling van het aantal jongen vanaf de grond niet makkelijk is, zelfs niet bij lage nesten.

Discussie

Veel waarnemers die nog nooit bij een roofvogelnest zijn geklommen, hebben geen idee van de grootte van zo'n nest. Zelfs ogenschijnlijk onooglijke bouwsels blijken bij nadere inspectie nog een redelijk oppervlak te hebben. Wanneer er meerdere jongen op zo'n nest zitten, is er altijd wel eentje die zijn vleugels staat te oefenen terwijl een ander jong op zijn buik ligt. De een is zichtbaar vanaf de grond, de ander niet. Vergeet bovendien niet dat een staande vogel er van de ene kant anders uitziet dan van de andere kant. Niet zelden moest ik diverse keren heen en weer sjouwen voordat ik tot de slotsom kwam dat het toch echt om één jong ging, en niet om twee. Op de rug gezien oogt een jonge Buizerd anders dan wanneer alleen de kop en een deel van de borst zichtbaar zijn.

Een extra moeilijkheid doet zich voor bij soorten met een grote sexuele dimorfie, zoals Havik en Sperwer, waarbij de vrouwtjes een minder snelle ontwikkeling in veergroei doormaken dan mannetjes. Vrouwtjes investeren in eerste instantie meer in lichaamsgewicht, terwijl mannetjes zo snel mogelijk mobiel proberen te worden en dus eerder vliegvaardig zijn (zelfs indien later geboren dan een vrouwtje). Kortom, mannelijke Haviken en Sperwers zijn eerder actief en kunnen op vroegere leeftijd staan dan vrouwtjes. Zodoende is de kans groot een vrouwelijke vogel te missen vanaf de grond.

Een ander probleem, eveneens gerelateerd aan verschillen in groeistrategie tussen de sexen, is dat mannetjes al vrij snel uitstapjes in de omgeving van het nest gaan maken. Vooral Sperwers zijn daar meesters in. Zelfs mannetjes met veel dons op de kop blijken verrassend goed van boom naar boom te kunnen fladderen; deze vogels kunnen binnen enkele dagen al behoorlijk vliegen. Ze keren veelvuldig terug naar het nest, maar hun aanwezigheid daar wisselt van dag tot dag en van uur tot uur. Zodoende is het zeer wel mogelijk dat er om zes uur 's ochtends drie jongen op het nest zitten, en twee uur later opeens vijf.

De nauwkeurigheid van de grondtellingen hangt ook deels samen met de structuur van het bos, de nestboomsoort en de nesthoogte (Bijlage 1). In sommige bossen staan de bomen zo dicht op elkaar dat je om een nestboom heen kan draaien wat je wilt, maar een goed zicht op het nest is er niet bij. Nesten in

bomen met een dicht bladerdak of een dichte takstructuur zijn eveneens nauwelijks goed te bekijken. Als de nesten dan ook nog groot zijn en hoog zitten, staat de grondgebonden waarnemer voor onoverkomelijke problemen.

Verder lijkt het erop dat foutieve schattingen in frequentie toenemen naarmate het jongental op het nest groter is. Dit werd bij Havik, Sperwer en Buizerd geconstateerd. Daar komt bij dat er een vrij fors leeftijdsverschil kan bestaan tussen het oudste en het kleinste jong, zodat de benjamin van het gezelschap makkelijk wordt gemist.

Al met al zijn schattingen van het aantal grote jongen op nesten van roofvogels door grondgebonden waarnemers af te raden. Als waarnemers zich er toch aan wagen, moet nadrukkelijk worden vermeld dat het aantal jongen is gebaseerd op waarnemingen vanaf de grond. Zonder die toevoeging valt naderhand niet meer uit te maken of het jongental klopt of niet.

Summary: How to count the number of nestlings in tree-nesting raptors

The number of nestlings in tree-nesting raptors is usually determined during ringing. However, an unknown proportion of nests is watched from the ground only. This methodological study compares the number of nestlings as determined by ground observations with the actual number of nestlings (as recorded during ringing). In all species concerned, discrepancies between both types of observations were found, especially in Goshawk (in 20 out of 57 nests the number of nestlings was incorrectly estimated by ground observations) and Sparrowhawk (29 out of 38). Both species are highly sexually dimorphic, with sometimes pronounced age-differences within a single nest and sex-related differences in growth strategy (males have a faster plumage and behavioural development, thus fledge at an earlier age). Much smaller discrepancies between ground observations and ringing controls were found in Honey Buzzard (8 out of 58 incorrect) and Common Buzzard (7 out of 89 incorrect). Of Kestrel (3 out of 5 incorrect) and Hobby (1 out of 6 incorrect), the number of nests was too small to draw conclusions.

Ground observations tended to become more unreliable with increasing nesting height, especially in nests in Douglas fir and Giant fir (Appendix 1). Moreover, when many nestlings were present, as in Sparrowhawk, discrepancies of up to three nestlings were found (Table 2). Also in Goshawk (Table 1) and Common Buzzard (Table 3) ground observations tended to become more unreliable with increasing number of nestlings. In conclusion, estimating the number of nestlings from the ground is unreliable and if a nest control is not otherwise possible, it should be specifically stated on the nest card that the number of nestlings is based on ground observations.

Literatuur

Bijlsma R.G. 1992. Effect van nestcontroles op het nestsucces van roofvogels. *Drentse Vogels* 5: 66-70.

Bijlsma R.G. 1994. Het belang van een nestcontrole tussen ringen en uitvliegen van roofvogels. *De Takkeling* 2(3): 45-49.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse.

Bijlage 1. Aantal nesten waarbij een goede (+) of foute (-) schatting vanaf de grond van het aantal nestjonge Wespddieven, Haviken, Sperwers en Buizerds werd gemaakt, in relatie tot nestboomsoort en nesthoogte. m = mediane nesthoogte in meters; . = geen nest gevonden in betreffende boomsoort of in hoogtecategorie.

Number of nests in which the number full-grown nestlings was estimated correctly (+) and incorrectly (-) by observations from the ground in four raptor species, in relation to nesting tree species and nesting height. For each species, median nest height (m) divides low and high nests. . no nests recorded in respective tree species or height category.

Boomsoort Nesting tree	Wespddief <i>P. apivorus</i>			Havik <i>A. gentilis</i>			Sperwer <i>A. nisus</i>			Buizerd <i>B. buteo</i>		
	m	+	-	m	+	-	m	+	-	m	+	-
Fijnspar <i>Picea abies</i>	<15	1	0	<13	1	2	<7	3	7	<12	10	1
	>15	.	.	>13	1	0	>7	1	6	>12	13	0
Sitkaspar <i>Picea sitchensis</i>	.	.	.	<13	2	0	<7	2	2	<12	1	0
	.	.	.	>13	.	.	>7	0	0	>12	3	0
Douglasspar <i>Pseudotsuga menziesii</i>	<15	11	1	<13	5	1	<7	2	7	<12	1	0
	>15	10	4	>13	4	7	>7	0	4	>12	.	.
Ruuzenzilverspar <i>Abies grandis</i>	<15	.	.	<13	.	.	<7	.	.	<12	.	.
	>15	1	2	>13	.	.	>7	.	.	>12	.	.
Grove den <i>Pinus sylvestris</i>	<15	14	0	<13	1	1	<7	1	0	<12	25	2
	>15	9	1	>13	2	0	>7	0	1	>12	13	2
Corsicaanse den <i>Pinus nigra</i>	.	.	.	<13	1	0	<7	.	.	<12	.	.
	.	.	.	>13	.	.	>7	.	.	>12	.	.
Japane lariks <i>Larix leptolepis</i>	.	.	.	<13	8	3	<7	.	.	<12	5	0
	.	.	.	>13	11	6	>7	0	1	>12	4	1
Zomereik <i>Quercus robur</i>	<15	.	.	<13	.	.	<7	.	.	<12	5	0
	>15	1	0	>13	.	.	>7	0	1	>12	0	1
Amerikaanse eik <i>Quercus ruber</i>	<15	1	0	<13	1	0	<7	.	.	<12	.	.
	>15	.	.	>13	.	.	>7	.	.	>12	.	.
Berk <i>Betula sp.</i>	<15	2	0	<13	.	.	<7	.	.	<12	1	0
	>15	.	.	>13	.	.	>7	.	.	>12	.	.
Zwarte els <i>Alnus glutinosa</i>	.	.	.	<13	.	.	<7	.	.	<12	2	0
	.	.	.	>13	.	.	>7	.	.	>12	.	.
Totaal Total		50	8		37	20		9	29		82	7

Prooikeuze van Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* in Groningen in 1995

Ben Koks & Peter de Boer

Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* doen het de laatste jaren goed in Nederland. Ook in de provincie Groningen gaat het de soort voor de wind, hoewel de populatie in het Lauwersmeer als gevolg van vossenpredatie fors is afgenomen. De schatting van 200 paar (Bijlsma 1993) is zeker aan herziening toe. De toename in natuurgebieden lijkt tot staan te zijn gebracht en momenteel worden de minder aantrekkelijke stukken in het cultuurlandschap opgevuld. Eén ding is zeker: het kenmerkende silhouet is nu boven de desolate veenkoloniale akkers tot in het wierdenlandschap ten N van de stad Groningen veelvuldig te zien. Er wordt gebroed in smalle sloten, landbouwgewassen en in de weinige stukjes natuurgebied die Groningen rijk is.

In 1995 zijn we begonnen om wat gestructureerder te kijken naar het voorkomen van de Bruine Kiekendief. De aandacht die de soort buiten de Lauwersmeer kreeg was tot dusver beperkt. De centrale vraag in ons onderzoek luidt: doen broedvogels in natuurgebieden het beter dan vogels in het agrarische cultuurlandschap?

Na één seizoen kijken zijn we hier nog niet uit, maar hebben we inmiddels wel veel bijgeleerd, nieuwe ideeën opgedaan en een aardige prooilijst verzameld. Omdat prooigegevens van de Bruine Kiekendief in Nederland nauwelijks zijn verzameld of gepubliceerd, leek het ons aardig een overzicht te geven van de voedselkeuze van de Bruine Kiekendief in de provincie Groningen.

Materiaal en methode

In 1995 hebben we voor het eerst systematisch gezocht naar prooiresten van Bruine Kiekendieven. In navolging van het onderzoek naar de Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* zijn prooigegevens verzameld bij het nest, op plukplaatsen en door waarnemingen bij (ouder)vogels. In de ei- tot en met kleine nestjongen-fase leveren bezoeken aan nesten relatief weinig prooien op. Pas in de laatste twee weken voor het uitvliegen van de nestjongen worden nestbezoeken lonend. Na het uitvliegen van de jongen zijn alle nesten minutieus op veertjes, botjes en braakballen gescreend. Overigens een klusje dat tussen de zwermen aasvliegen en dazen niet tot onze meest favoriete bezigheden kon worden gerekend. Deze laatste controle leverde bij het nest echter wel de meeste prooiresten op. Met veel geluk zitten er broedparen tussen met veel gebruikte plukplaatsen. Zo hadden wij bijvoorbeeld vogels die een houten paal, een enorme molshoop en

een grote hoop aangespoeld riet als plukplaats gebruikten. Bij de Grauwe Kieken zetten we zelf vaak een houten paal neer om broedvogels te verleiden prooien te plukken en/of braakballen te produceren op vaste plekken. Deze truc werkt bij de Grauwe Kiek uitstekend (Koks *et al.* 1994) en zullen we ook zeker bij de Bruine Kiek gaan uitproberen.

De beste wijze om een goed inzicht te krijgen in de prooikeuze van een broedpaar is door er enige tijd met een schuiltent bij te gaan zitten. Vooral de grotere prooien zijn dan goed op soort te determineren. Om twee redenen zijn we hier niet aan begonnen. In de eerste plaats is de gemiddelde Bruine Kiekendief vele malen schuwer dan de twee andere soorten kiekendieven. In de tweede plaats broeden Bruine Kiekendieven (dit in tegenstelling tot Grauwe en Blauwe Kiek) vaak in manshoge vegetaties waardoor het plaatsen van een schuilhut al snel leidt tot een ontoelaatbare beschadiging van de nestomgeving.

Van de in 1995 verzamelde prooien werd 62% gevonden in braakballen, 30% op plukplaatsen, 7% op nesten en 1% op basis van een zichtwaarneming. Het percentage prooien gevonden in braakballen komt overeen met de bevindingen bij de Grauwe Kiekendief. De overige percentages wijken echter sterk af van wat gebruikelijk is bij de Grauwe Kiekendief. Het aantal prooien op nesten is bij de Bruine Kiek groter, terwijl bruikbare zichtwaarnemingen nauwelijks voorkomen (zie ook Koks *et al.* 1994).

Het merendeel van de prooiresten is bij nesten in het NW van de provincie (Ulrum-Kloosterburen), het Schildmeer en de Dollard verzameld. Incidenteel komen gegevens uit de veenkolonien en de omgeving van de stad Groningen.

Resultaten

In 1995 werden 291 prooiresten verzameld, waarvan 70% op soort is gedetermineerd (Bijlage 1). De Veldmuis is met 39% verreweg de talrijkste prooi. Opvallend was het grote aantal (juvenile) Hazen dat werd gevonden (11%). Eénmaal hebben we een mannetje gezien dat aan een doodgereden Haas zat te vreten. Deze waarneming is niet in de lijst opgenomen. Bruine Kiekendieven vreten trouwens regelmatig aan reeds dode dieren (Clarke 1995, Schipper 1973). Omgerekend naar gewicht is de Haas de belangrijkste prooi. Konijnen zijn in Groningen relatief schaars. Daar waar ze voorkomen verschenen er prompt een paar als prooi op het kiekenmenu. Voor Groningen opvallende zoogdieren waren een Rosse Woelmuis en een adult mannetje Aardmuis. Beide soorten waren in dit deel van de provincie niet bekend.

De lijst met vogelsoorten is natuurlijk langer. Spreeuwen waren met 8% goed vertegenwoordigd. In een aantal gevallen waren spreeuwenslaapplaatsen gesitueerd in hetzelfde rietveldje waarin ook het kiekendievennest was gebouwd. Diverse malen is gezien dat de oudervogels in de avondschemering door de stroom

Foto: Volwassen vrouw Grauwe Kiekendief met prooi, Groningen. Ook bij Bruine Kiekendieven loont het dergelijke zitplaatsen af te lopen voor prooiresten (Hans Hut).

Spreeuwen heen vlogen en zo nu en dan via een simpele wending een exemplaar sloegen. Opvallend is dat talrijke akkervogels als Gele Kwikstaart, Veldleeuwerik en Graspieper relatief weinig werden gevonden als prooi. Evenals bij de Grauwe Kiekendief (Koks *et al.* 1994) werden van dit trio Graspiepers het meest geslagen. Opvallende soorten waren verder Kwartel, Kemphaan en Koolmees. Hoewel weidevogels als Scholekster en Kievit talrijk zijn in het Groninger landschap werden pulli van beide soorten niet of nauwelijks als prooi aangevoerd. De kikkers werden gevonden bij broedparen in de buurt van natuurgebieden.

Discussie

Uit de prooijst van de Groninger Bruine Kieken in 1995 blijkt maar weer eens dat roofvogels vooral prooien pakken die in ruime mate voorhanden zijn. Hoewel we niet pretenderen dat onze prooijst een gemiddelde weergave is van het menu van een gemiddelde Bruine Kiek in een agrarische provincie denken we wel dat met het kijken naar prooiersten beter het succes van onze talrijkste kiekendief is te doorgronden.

Bij de zoogdieren voeren Veldmuis en Haas de prooijst aan. Veldmuizen vormen waarschijnlijk één van de sleutelprooien in het Groninger landschap. Ondanks de lage veldmuizenstand in 1995 was de Veldmuis verreweg de talrijkste prooi. Als we de literatuur erbij slepen blijkt dat het aandeel Veldmuis overal lager wordt opgegeven. Mogelijk is elders minder intensief naar prooien gezocht waardoor vrij snel een oververtegenwoordiging van de grotere prooien ontstaat.

Ook Hazen vormen zeer belangrijke prooien, zeker als de grootte van deze soort in ogenschouw wordt genomen. Hoewel adulte vrouwtjes Bruine Kiekendief waarschijnlijk in staat zijn adulte Hazen te grazen te nemen, bestaat het merendeel van de gevangen prooien uit juveniele exemplaren (Bijlage 1). Hazen zijn in akkergewassen als aardappel en biet wellicht kwetsbaarder voor predatie dan in graslandgebieden.

Van de vogelprooien is de Spreeuw het talrijkst. Dit beeld kan enigzins geflatteerd zijn omdat drie van onze nesten in de buurt van een spreeuwenslaapplaats waren gelegen. Interessanter is het relatief grote aantal Graspiepers. In de Groninger akkerbouwgebieden is het zo'n beetje de enige akkerzanger, welke zich voornamelijk in sloottaluds en wegbermen ophoudt. Vermoedelijk wordt deze soort relatief veel gegrepen omdat kiekendieven dergelijk perceelsscheidingen in hun foerageerroute opnemen. Bij de Grauwe Kiek is een soortgelijke voorkeur vastgesteld (Koks *et al.* 1994).

Dankwoord

Het Groninger Landschap wordt bedankt voor het verlenen van een vergunning om op de Dollardkwelders naar nesten te zoeken. Staatsbosbeheer verleende toestemming om binnen haar natuursnippers het een en ander aan veldwerk te verrichten. Marjan Datema (Directie Natuurbeheer, LNV) wist ons razendsnel aan een NB-wet ontheffing voor het Schildmeer te helpen.

Aanvullende informatie was met name afkomstig van André Straatsma. Dankzij de uitstekende contacten van André was het mogelijk om de meeste nesten in het agrarische landschap tussen het Reitdiep en de Ommelanderzeedijk te bezoeken. Tenslotte worden Rob Bijlsma, Willem van Manen en Cees Roselaar bedankt voor het op naam brengen van lastige prooiresten.

Inhakend op de discussie die in Takkeling 3(3) plaatvond willen we nog stellen dat we van mening zijn dat het ringers en/of nestcontroleurs verboden moet worden bij nesten te komen zonder o.a. gericht naar prooiresten te zoeken.

Summary: Prey choice of Marsh Harriers *Circus aeruginosus* in the province of Groningen in 1995

Several methods were used to investigate the prey choice of Marsh Harriers during the breeding season: collecting prey remains, prey items and pellets on nests, systematically checking plucking posts and observing adults carrying prey. Of 291 prey items collected, 62% came from analyses of pellets, another 30% from pluckings, 7% from prey items found on nests and only 1% from identification of prey carried by adults.

Common vole and hare were most often found as prey, of which the latter is particularly important in terms of biomass (Table 1). Starlings were frequently taken, probably because several Marsh Harrier nests were located in the vicinity of Starling roosts. The long list of birds probably reflects the fact that 1995 was characterised by low vole numbers. Almost half of all age-identified prey items were juvenile (65 out of 133).

Literatuur

Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.

Clarke R. 1995. The Marsh Harrier. Hamlyn, London.

Koks B., Jonker M. & Visser E. 1994. Prooikeuze van Grauwe Kiekendieven in Oost-Groningen in 1994. *Grauwe Gors* 22: 96-102.

Schipper W.J.A. 1973. A comparison of prey selection in sympatric harriers *Circus* in Western Europe. *Gerfaut* 63: 17-120.

Adressen:

Ben Koks, Kremersheerd 147, 9737 PN Groningen (050 - 5412646).

Peter de Boer, Lagelandsterweg 6, 9623 PC Lageland (050 - 3022350).

Bijlage 1. Prooikeuze Bruine Kickendief in Groningen in broedseizoen 1995. *Choice of prey of Marsh Harriers in the breeding season of 1995 in the province of Groningen.*

Leeftijd prooi <i>Age prey</i>	Ad <i>Ad</i>	Juv <i>Juv</i>	? <i>?</i>	Totaal <i>Total</i>
Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>	1	1	-	2
Eend sp. <i>Anas sp.</i>	-	1	-	1
Kwartel <i>Coturnix coturnix</i>	1	-	-	1
Fazant <i>Phasianus colchicus</i>	4♀	3	-	7
Waterral <i>Rallus aquaticus</i>	1	-	-	1
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	-	3	-	3
Meerkoet <i>Fulica atra</i>	1	1	-	2
Waterhoen/Meerkoet <i>Gallinula Fulica</i>	-	1	-	1
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	1	4	-	5
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	1♀	-	-	1
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	2	-	-	2
Steltloper sp. <i>Limicolae</i>	1	-	2	3
Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	2	-	-	4
Raceduif <i>Columba livia</i>	4	-	-	4
Holenduif <i>Columba oenas</i>	1	-	-	1
Houtduif <i>Columba palumbus</i>	1	-	-	1
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	2	-	-	2
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	3	6	2	11
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	-	2	-	2
Witte Kwikstaart <i>Motacilla alba</i>	1	-	-	1
Roodborst <i>Erethacus rubecula</i>	-	1	-	1
Koolmees <i>Parus major</i>	1	-	-	1
Zwarte Kraai <i>Corvus corone</i>	-	1	-	1
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	4	13	-	17
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	1	-	1	2
Zangvogel sp. <i>Passeriformes</i>	-	1	18	19
Vogel sp. <i>Aves</i>	-	-	8	8
Eieren				
Eend <i>Anas sp.</i>	-	-	3	3
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	-	-	1	1
? (wit)	-	-	3	3
Mol <i>Talpa europaea</i>	2	-	7	9
Rosse Woelmuis <i>Clethrionomys glareolus</i>	-	-	1	1
Woelrat <i>Arvicola terrestris</i>	2	-	2	4
Muskusrat <i>Ondatra zibethicus</i>	-	1	2	3
Muskusrat/Woelrat <i>Ondatra Arvicola</i>	-	-	2	2
Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	21	1	57	79
Aardmuis <i>Microtus agrestis</i>	1	-	-	1
Muis sp. <i>Voles mice</i>	-	-	34	34
Bruine Rat <i>Rattus norvegicus</i>	-	2	1	3
Rat sp. <i>Rattus sp.</i>	-	-	2	2
Haas <i>Lepus europaeus</i>	-	20	3	23
Konijn <i>Oryctolagus cuniculus</i>	2	2	1	5
Zoogdier sp. <i>Mammal sp.</i>	-	-	2	2

Groene Kikker <i>Rana esculenta</i>	4	-	-	4
Bruine Kikker <i>Rana temporaria</i>	1	-	-	1
Kikker sp. <i>Rana sp.</i>	1	-	-	1
Loopkever sp. <i>Carabidae sp.</i>	-	-	3	3
Kever sp. <i>Coleoptera sp.</i>	-	-	3	3
Totaal <i>Total</i>	68	65	158	291

Oproep

Als jullie deze oproep lezen zitten de meeste Bruine Kiekendieven al lang en breed op de eieren, of hebben ze al jongen. Waarschijnlijk houdt ook een aantal WRN-leden zich intensief bezig met deze talrijke roofvogelsoort. Eén van de hamvragen die onze gedachten kietelen luidt: in hoeverre verschilt het broedsucces van Bruine Kieken in natuurgebieden van paren die in het Groninger cultuurlandschap broeden.

Deze vraag kan deels beantwoord worden door te kijken naar broedbiologische parameters (begin eileg, aantal jongen en uitvliegsucces) en te kijken naar de voedselkeuze van de betreffende vogels. Naast het geven van een gedetailleerd beeld van de Groninger populatie Bruine Kieken zijn we ook geïnteresseerd in de huidige verspreiding, populatieomvang en eventuele bijzonderheden. Ook gegevens uit voorgaande jaren zijn meer dan welkom. De resultaten zullen te zijner tijd in een speciale editie van de *Grauwe Gors* worden gepubliceerd, waarbij een ieder die een bijdrage heeft geleverd ook zal worden bedankt.

Peter de Boer, Ben Koks & André Straatsma p a Kremersheerd 147, 9737 PN Groningen (050 - 5412646).

Tekening: Ton Eggenhuizen

Roofvogelonderzoek in het buitenland

Roel May

Sinds 1991 loopt er in Zuid-Schotland een gezamenlijk project van de Institute of Terrestrial Ecology (Britse Instituut voor Terrestrische Ecologie) en de Game Conservancy Trust (Organisatie voor Wildbeheer). Deze Joint Raptor Study (Gezamenlijke Roofvogelstudie) onderzoekt de invloed van roofvogels op Schotse sneeuwhoen-populaties. Het project trekt veel bekijks in Groot-Brittannië. Veel mensen verwachten dat er concrete antwoorden uit deze studie zullen komen, maar of dat ook zo is...?

Het Schotse Sneeuwhoen *Lagopus lagopus scoticus* is naast de distel, de regen en de heide één van de symbolen van Schotland. Zij is bij veel mensen waarschijnlijk ook bekend door de whisky Famous Grouse. Deze hoendersoort behoudt in tegenstelling tot zijn verwant van het vasteland het hele jaar door zijn donkerrode kleur. Zij komt voor in heide- en hoogveengebieden. In Schotland vormt de soort een prooi voor verschillende roofvogels en -dieren. Gevaar op de grond komt van de vos en kleine marterachtigen. Vanuit de lucht wordt zij voornamelijk bejaagd door de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* en de Slechtvalk *Falco peregrinus*. In mindere mate hebben ze ook te duchten van Buizerd *Buteo buteo*, Havik *Accipiter gentilis*, Sperwer *Accipiter nisus* en Steenarend *Aquila chrysaetos*. Daarnaast hebben Bonte en Zwarte Kraaien *Corvus corone* het voorzien op de eieren.

De roofvogels waarvan het Schotse sneeuwhoen het meest te duchten heeft, zijn Blauwe Kiekendief en Slechtvalk. De Blauwe Kiekendief is een langpotige roofvogel met een lange staart en lange, iets afgeronde vleugels. Het zijn vogels van open vlakten, moerassen en steppen, waarover zij laag heen en weer vliegen, op zoek naar kleine zoogdieren, vogels, reptielen en kikkers. De Blauwe Kiekendief heeft een opvallende geslachtsdimorfie. Het vrouwtje is bruin, het mannetje grijs; jonge mannetjes lijken op het vrouwtje, totdat ze het volwassen kled krijgen. De meeste kiekendieven nestelen op de grond.

De Slechtvalk is een roofvogel met lange spitse vleugels, opvallende bakkebaarden en een snelle vlucht. Daarbij worden 'roeiende' vleugelslagen af en toe onderbroken door lange glijpauzes. Het zijn vogels van open terrein, kliffen, bergen en heide. De Slechtvalk jaagt door met grote snelheid en met aangelegde vleugels op een vliegende prooi te stoten. Ze nestelen meestal op rotsrichels. De Slechtvalk wordt al eeuwenlang bij de valkenjacht gebruikt.

In Groot-Brittannië is voor vele mensen van de 'upper class' de jacht een 'way of life'. Er wordt gejaagd op vele soorten wild, zoals vossen, edelherten, reeën, fazanten, patrijzen, houtsnippen en Schotse sneeuwhoenders. Het Schotse

Foto: nest Blauwe Kiekendief in karakteristiek biotoop (heide) in Schotland (Roel May).

sneeuwhoen wordt meestal bejaagd in drijfjachten en wordt gezien als het moeilijkste jachtwild. Vele maanden voor de officiële jacht opent in augustus is het al een drukte van belang rondom het Schotse sneeuwhoen. Er worden tellingen verricht op de verschillende landgoederen, waar ze worden geschoten. Voorspellingen worden gedaan omtrent het aantal te schieten vogels en het aantal mogelijke jachtdagen. De landgoederen waar dit alles plaatsvindt worden ook wel 'grouse moors' genoemd. Deze bestaan uit heide- en hoogveengebieden waar verder soms nog schapen op grazen. Deze 'moors' worden het hele jaar door speciaal beheerd om een zo groot mogelijke Schotse sneeuwhoen-populatie te behouden. Het beheer richt zich op het behoud van de heide en de jacht op vossen en kraaien. Het heidebeheer bestaat uit het branden van stukken volwassen heide om zo een mozaïek te krijgen van heide in verschillende leeftijden. Vroeger werd door de wildbeheerders van de 'grouse moors' niet alleen gejaagd op vossen en kraaiachtigen maar ook op roofvogels. Alle natuurlijke jagers werden vervolgd als ongedierte. Halverwege deze eeuw kwam daar verandering in met de wettelijke bescherming van roofvogels. De controverse bestaat echter nog steeds. Wildbeheerders zien het liefst een gecontroleerde jacht op roofvogels en een zo hoog mogelijke stand van het Schotse sneeuwhoen. Volgens hen hebben roofvogels een te grote invloed op de Schotse sneeuwhoen-populaties, waardoor er zo niets over blijft voor de jacht door mensen. Daarentegen doen natuurbeschermers op hun beurt er alles aan om illegale praktijken tegen te gaan.

Onder deze omstandigheden is het belangrijk te weten wat de invloed van roofvogels op het Schotse sneeuwhoen precies is. Daarom is de 'Joint Raptor Study' opgezet. Zij wordt uitgevoerd door de Institute of Terrestrial Ecology en de Game Conservancy Trust. De 'Joint Raptor Study' werkt met de volgende vragen:

- Als er meer Schotse sneeuwhoenders of andere prooidieren zijn, komen er dan ook meer roofvogels (in het bijzonder Blauwe Kiekendief en Slechtvalk)?
- Varieert het dieet van roofvogels (in het bijzonder bovengenoemde soorten) in reactie op het aantal aanwezige Schotse sneeuwhoenders en andere prooidieren?
- Wat is het gecombineerde effect van bovengenoemde vragen op Schotse sneeuwhoen-populaties en hoe beïnvloedt dit de dichtheid van Schotse sneeuwhoenders?

Deze vragen zijn van groot belang voor wildbeheerders van heidegebieden. Als goed beheer resulteert in toenemende aantallen Schotse sneeuwhoenderen, zal het aantal roofvogels dan in gelijke mate toenemen? En daarbij ook de predatie op het Schotse sneeuwhoen? Of zal het aantal roofvogels gelijk blijven? Aan de andere kant: zullen Schotse sneeuwhoen-populaties die gereduceerd zijn tot lage

dichtheden laag blijven door een hoge roofvogel-predatie zelfs wanneer het beheer verbetert? Veel mensen hebben grote verwachtingen van de uitkomsten van dit onderzoek. In Groot-Brittannië is veel weerstand tegen de jacht omdat dit vooral een zaak is voor de 'upper class'. Net als in Nederland begint men in Groot-Brittannië steeds positiever tegenover de natuur te staan. De jagers zijn hier de dupe van en worden als moordenaars afgeschilderd.

Het meningsverschil tussen jagers en niet-jagers gaat over de invloed van roofvogels op hun prooien. Wildbeheerders en jagers hopen dat het uiteindelijk mogelijk wordt een gecontroleerde jacht uit te voeren op roofvogels. De natuurbeschermers daarentegen hopen dat iedereen zal inzien dat roofvogels lang niet zo gevaarlijk en schadelijk zijn als velen denken. Er is al veel interesse getoond van de kant van de televisie, radio en de krant. De vraag is of er concrete antwoorden uit deze studie zullen komen. Er is inmiddels veel bekend over de invloed die roofvogels hebben op Schotse sneeuwhoen-populaties, maar het is moeilijk om dit te vertalen naar de praktijk. Hoeveel is een Schots sneeuwhoen waard en hoeveel een Blauwe Kiekendief of een Slechtvalk? Wanneer kan gesproken worden van een grote invloed van de roofvogels? Ik denk, en met mij de wetenschappers die dit onderzoek uitvoeren, dat er hoogstens een soort van subsidie of schadevergoeding zou kunnen komen voor de landeigenaren voor het feit dat er roofvogels zijn op hun landgoed. Waarschijnlijk nog zal alles bij hetzelfde blijven. De 'koude oorlog' tussen de wildbeheerders en de jagers enerzijds en de natuurbeschermers anderzijds zal blijven bestaan.

Famous Grouse

Bird of the moors
Thy name renowned
Thy call well-known
Thy dark red feathers
Hidden in the heather
For enemies many and fierce
Harrier, Peregrine, Fox and Crow

And once a year
Man
Who shoots till drunk.

Adres: 1° Atjehstraat 52^{III}, 1094 KP Amsterdam

Roofvogeltelling in de Hoeksche Waard in 1996

Arie van der Linden, Gerard L. Ouweneel en Janus Verkerk

Voor de elfde keer in successie organiseerde de Vogelwerkgroep Hoeksche Waard in januari 1996 in De Hoeksche Waard (290 km², overwegend landbouwgebied) een integrale roofvogeltelling (Ouweneel & Verkerk 1995). Records sneuvelde. Bij eerdere midwinterroofvogeltellingen werd in de streek niet eerder een aantal van 299 roofvogels bereikt (Tabel 1). Evenmin 123 Torenvalken *Falco tinnunculus*, een gevolg van waarschijnlijk een derde record: het enorme aantal muizen. En tot slot smaakten de roofvogeltellers het genoegen twee Zeearenden *Haliaeetus albicilla* te kunnen bijschrijven, de logische consequentie van het langdurige verblijf van tenminste vijf Zeearenden in het noordelijk Deltagebied in de winter van 1995/96.

Alle blokken in het gebied werden geteld. Opnieuw ging een deputatie naar het eiland Tiengemeten, waar het roofvogelresultaat overigens niet meeviel: 18 roofvogels in vijf soorten, waarbij wel een Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* en vier Blauwe Kiekendieven *C. cyaneus*. Inclusief de elf van de Hoeksche Waard werden vijftien Blauwe Kiekendieven geteld, een sinds lang niet bereikte score, passend in de trend die de soort in de winter van 1995/96 te zien gaf (Ouweneel 1996). De lange winter en een overvloed aan muizen hebben ongetwijfeld de roofvogelpresentie in de streek en trouwens ook daarbuiten beïnvloed. Sneeuw ontbrak in ZW-Nederland nagenoeg. Het temperatuurverschil met het noordoostelijk deel van de natie was vaak langere tijd aanzienlijk. Niettemin raakte in de delta buitenwateren bevroren, waaronder het Haringvliet, zodat de verbinding met Tiengemeten per heli plaatsvond; op het Hollandsch Diep en Kramer-Volkerak bleven alleen de vaargeulen vrij.

De voorlaatste winter met een vergelijkbare hoge torenvalkscore was 1988/89, eveneens een muizenwinter. Muizenexplosies komen om de zes à zeven jaar voor en het is aannemelijk dat de droge warme zomer van 1995 een prima aanzet vormde. Vanaf najaar 1995 verschenen in alle biotopen, maar vooral in de graslandgebieden, opmerkelijk veel Torenvalken; het Oude Land van Strijen spande de kroon met begin januari 31 individuen. In deze uitgestrekte graslandenclave zaten ook veel Buizerds *Buteo buteo*; van de totaal 142 getelde vogels verbleef ongeveer 20% in het Oude Land van Strijen of direct belendende gebieden. Daarnaast was de strook langs Hollandsch Diep en Haringvliet met daarin de Esscheplaat, Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen en Korendijksche Slikken opnieuw het terrein met veel Buizerds. Nu najaar 1995 Justitie na grondige en langdurige voorbereiding een zich al lang rond Numansdorp afspelende roofvogelvergiftigingszaak aan de kaak kon stellen (van Dijk 1995),

mag worden verwacht dat de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen haar belangrijke positie voor roofvogels, waaronder Buizerds, weer kan gaan innemen.

Zomer 1995 deed in de voormalige eendenkooi op de Hoogezandsche Gorzen een paartje Haviken *Accipiter gentilis* een broedpoging. Of deze succesvol verliep bleef dubieus, wat niet verbaast gelet op de suspecte opstelling jegens roofvogels rond Numansdorp. Wel viel in de nazomer op Cromstrijen een eerste kalenderjaar Havik waar te nemen, maar deze kon afkomstig zijn van de belendende Esscheplaat, waar zomer 1995 een paartje huisde (med. van Loo), of anders van de in het Hollandsch Diep gelegen Sasseplaat waar opnieuw een paartje broedde, dat een jong grootbracht (med. Fey). De twee bij de telling vastgestelde Haviken kwamen van Cromstrijen respectievelijk Esscheplaat. Bij de 1996-telling ontbrak de laatste winters traditioneel in het Oude Land van Strijen aanwezige Slechtvalk. Weliswaar was op 13 augustus 1995 al een Slechtvalk op een van de hoogspanningsmasten te zien, maar nadien kwam slechts incidenteel een vogel opdagen, wellicht een gevolg van de veel deining veroorzakende ruilverkavelingsactiviteiten. De overige Slechtvalken kwamen van de Korendijksche Slikken en uit de buurt van de Haringvlietbrug. Op de Korendijksche Slikken verbleven vaak twee Slechtvalken. Martijn de Jonge kreeg een van deze vogels frontloge voor de schuilhut, hetgeen hem en de vogel een fraaie foto in De Volkskrant opleverde. Martijn vlaste overigens op de Zeearenden die in de winter van 1995/96 het noordelijk Deltagebied en de Hoeksche Waard luister bijzetten. De getelde Zeearenden kwamen van Cromstrijen en de Korendijksche Slikken. De najaar 1995 op de Korendijksche Slikken aanwezige Rode Wouw was half januari vertrokken. Tijdens de voorjaars trek kwam op 10 maart een Rode Wouw over Cromstrijen en op 7 april werd een vogel tussen Strijen en Maasdam gezien.

Tabel 1. Midwintertellingen (januari) van roofvogels in de Hoeksche Waard en op Tiengemeten.
Mid-winter counts (January) of raptors in the Hoeksche Waard and Tiengemeten.

Soort <i>Species</i>	Hoeksche Waard						Tiengemeten		
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1991	1993	1996
Zeearend <i>H. albicilla</i>	0	0	1	0	0	2	0	0	0
Br. Kiek <i>C. aeruginosus</i>	6	3	4	2	2	3	2	2	1
Bl. Kiek <i>C. cyaneus</i>	8	15	6	5	3	11	7	5	4
Havik <i>A. gentilis</i>	1	1	0	1	1	2	0	0	0
Sperwer <i>A. nisus</i>	16	14	12	10	11	13	1	0	2
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	59	97	69	98	169	142	5	10	9
Ruigpootbuizerd <i>B. lagopus</i>	1	1	2	0	0	0	0	0	0
Torenvalk <i>F. tinnunculus</i>	85	70	61	67	39	123	5	15	2
Smelkken <i>F. columbarius</i>	3	3	5	0	1	1	0	1	0
Slechtvalk <i>F. peregrinus</i>	2	2	3	2	3	2	0	1	0
Totaal <i>Total</i>	181	206	163	185	229	299	20	34	18

Summary: Mid-winter count of raptors in the Hoeksche Waard

In January 1996, a census of wintering raptors was performed in the Hoeksche Waard, an area of 290 km² (mainly farmland) in the delta of the southwestern Netherlands. Nine species of raptors were observed (Table 1). The total of 299 raptors was the highest ever recorded since 1986. Presumably, the prolonged and severe winter of 1995/96, coinciding with peak numbers of voles, played an important role. At least five White-tailed Eagles wintered in the northern delta area, of which two stayed along the banks of the Hollandsch Diep-Haringvliet in the Hoeksche Waard.

Literatuur

- van Dijk H. 1995. Jachtopziener doodt roofvogels met behulp van vergiftigd aas. Het Kompas, 4 oktober 1995.
- Ouweneel G.L. & Verkerk A. 1995. Tien jaar wintertellingen van roofvogels in de Hoeksche Waard. *De Takkeling* 3(3): 50-52.
- Ouweneel G.L. 1996. Influx van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* in het noordelijk deltagebied in de winter van 1995/96. *De Takkeling* 4(2):

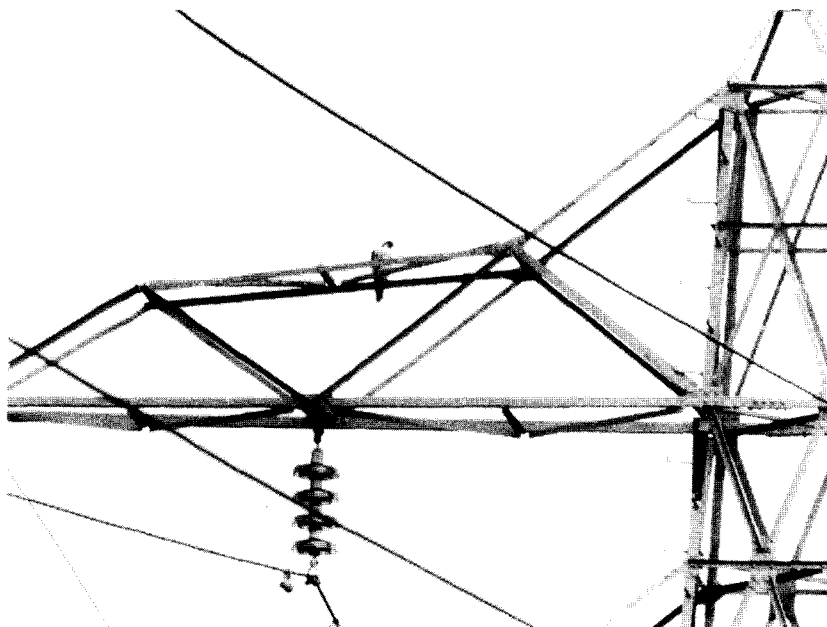

Foto: Slechtvalk, hoogspanningsmast Oude Land van Strijen, winter 1994/95 (G.L. Ouwencel).

Influx van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* in het noordelijk deltagebied in de winter van 1995/96

Gerard L. Ouweneel

In de winter van 1995/96 scoorde de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* in het noordelijk Deltagebied het hoogste excursiegemiddelde in dertig jaar. Dit gemiddelde wordt berekend door het aantal waargenomen vogels in het tijdvak van 1 september tot en met 31 maart te delen door het aantal in die zeven maanden in het gebied ondernomen excursies. In 1995/96 leverde dit een score van 2.2 vogels per tocht op; in totaal werden 94 Blauwe Kiekendieven waargenomen.

Met dit gemiddelde kwam een einde aan de dalende tendens van de laatste seizoenen, nadat ook 1994/95 al enig herstel te zien had gegeven. Bovendien werd de maximumscore van gemiddeld 2.0 Blauwe Kiekendieven per excursie uit de winter van 1978/79 overtroffen (toentertijd in totaal 84 waargenomen vogels)(Ouweneel 1994).

De lange strenge winter van 1978/79 voerde ongewoon veel Blauwe Kiekendieven naar Nederland (SOVON 1987). We mogen aannemen dat deze omstandigheden in 1995/96 wederom van invloed waren, waarbij het verschil in zowel temperatuur als sneeuwdek tussen het noorden van het land en het zuidwesten mogelijk een extra factor vormde.

Vóór de vorstnival in begin december waren de aantallen reeds boven normaal. Zes delta-excursies tussen 11 november en 3 december leverden twaalf vogels op, een gemiddelde van 2.0. Vanaf begin december kwamen veel Blauwe Kiekendieven naar ZW-Nederland. Tijdens de excursie van 16 december over Goeree-Overflakkee en Putten werden zeven exemplaren waargenomen, waaronder twee mannetjes. De tocht van 30 december over Schouwen, Goeree en Putten leverde negen individuen op. De gehele maand januari bleef het gemiddelde per excursie opmerkelijk boven het niveau van de laatste jaren. In februari was dat wat minder, maar daarna volgde een duidelijke opleving in de eerste helft van maart.

De excursie van 9 maart over Schouwen, Goeree en door de Hoeksche Waard scoorde zes vogels, waarbij overigens vijf boven een tweejarige boomaanplant op voormalige akkers in de Eendrachtspolder in de Hoeksche Waard, niet ver van de Korendijksche Slikken, waar Blauwe Kiekendieven plegen te overnachten. Met een maximum van acht individuen tijdens één bezoek was de Blauwe Kiekendief een van algemeenste onder acht soorten roofvogels die begin januari verbleven op de in de Grevelingen gelegen plaat de Hompelvoet (mededeling K. de Kraker).

Summary: Influx of Hen Harriers *Circus cyaneus* in the northern Delta (SW Netherlands) in winter 1995/96.

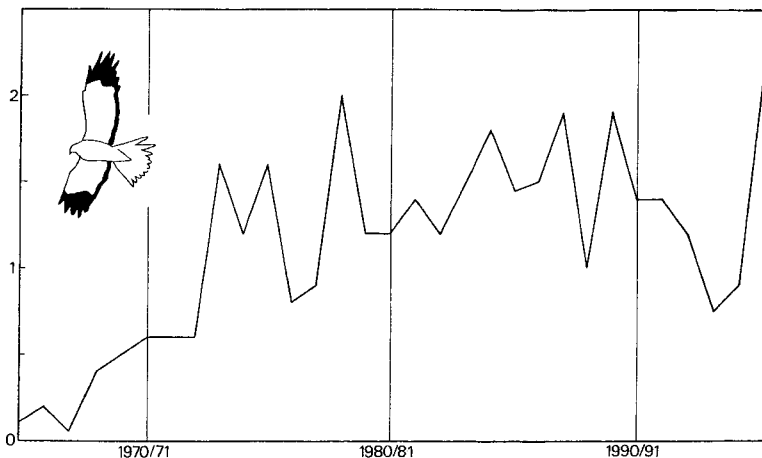
Migrating and wintering raptors are being counted systematically in the northern Delta since 1965. In winter 1995/96, the mean number of Hen Harriers observed during field trips was the highest recorded in thirty years. Between 1 September 1995 and 1 April 1996, a total of 94 Hen Harriers was counted, giving an average of 2.2 birds per field trip. Many Hen Harriers arrived in the Delta area after early December, when winter conditions deteriorated. The Delta area has a relatively mild climate as compared to the rest of the country.

Literatuur

Ouweneel G.L. 1994. Afgelopen winter weinig Blauwe Kiekendieven in het noordelijk Deltagebied? *Sterna* 39: 74-76.

SOVON. 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.

Adres: Lijster 17, 3299 BT Maasdam.

Figuur 1. Gemiddeld aantal waargenomen Blauwe Kiekendieven per excursie in het noordelijk Deltagebied gedurende de periode 1 september tot en met 31 maart 1966-96.

Mean number of Hen Harriers per field trip in the northern Delta area in 1966-96.

Zeearendwerk in Polen

Martijn de Jonge

Polen is een zeer belangrijk land voor de Zeearenden in Midden-Europa. Het herbergt ongeveer 250 paren die een algehele bescherming genieten. De produktiviteit van de vogels is goed met ongeveer 0.8 uitgevlogen jong per bezet nest. Deze gunstige score is onder andere te danken aan de vele onvervuilde visvijvers die rust en schone prooi bieden (vis en vogels).

Andere belangrijke zeearendlanden zijn: Zweden met circa 120 paar, Finland met circa 80 paar, Duitsland met circa 200 paar en Noorwegen met 1500 paar. De Baltische staten herbergen ook nog enige tientallen paren terwijl Europees Rusland geschat wordt op circa 1000 paar. In de Balkanlanden bevindt zich de enige kwakkelende populatie waar door de diverse troebelen geen helder zicht op is (voormalig Joegoslavië en Albanië).

De zeearend gaat, vooral de laatste vijf jaar, hard vooruit, zowel in broedparen als in broedresultaat. Dat is te danken aan uitgebreide bescherming, wintervoeding en afname van gif in het milieu.

In Polen genieten alle roofvogels algehele bescherming. In 1981 werd het Comité ter Bescherming van Arenden opgericht door de bioloog W. Król. De bedoeling was om te komen tot bescherming en behoud van de in Polen levende arenden. Behalve de Zeearend zijn dat de Visarend (*c.* 60 paar), de Schreeuwarend (*c.* 1500 paar) en de Bastaardarend (*c.* 30 paar).

Dankzij de activiteiten van deze groep werden er in 1984 een aantal beschermende maatregelen van kracht. Rond de nestboom werd een zone van 300 meter geheel gevrijwaard van bosbouwwerk. Een zone van 500 meter rondom het nest is in de periode van 1 februari tot 31 juli vrij van alle menselijke activiteiten.

Tachtig procent van het bos in Polen is in handen van de Staat die het voor de bosbouw verpacht. Voor de arendnestzones krijgen de pachters, vaak dorps/gemeentes, een vergoeding. In sommige gevallen is dat lucratief omdat de arenden een voorkeur hebben voor afgelegen, dus minder rendabele, lokaties vaak in of langs moerassen.

In de toekomst wil men deze zones ook gaan instellen rond de nestbomen van Rode- en Zwarte Wouw.

De praktijk

Om een beeld te krijgen van het zeearendenwerk in Polen legde ik in 1992 contact met Dr. Tadeusz Mizera van de landbouwuniversiteit van Poznan. Hij

coördineert het ring- en inventarisatiewerk en onderhoudt de contacten met beheerders ter plaatse. In 1992 en 1993 vergezelde ik hem bij het ringen van Zeearenden in NW Polen. Daarnaast bezocht ik Polen in de winters van 1993, 1994 en 1995. Mijn idee was om op aangelegde voerplaatsen jonge Zeearenden te observeren en te fotograferen vanuit een schuilhut, liefst vogels die ik het voorjaar ervoor als kuiken had gefotografeerd tijdens het ringen. Om een idee te geven van het roofvogelwerk in Polen volgen hierna twee veldimpressies.

Het zeearendenbos

'Take the picture, Martin', gebiedt Tadeusz Mizera op een afgelegen plek in de bossen van West-Polen. Hij heeft zojuist een jonge Zeearend geringd en wil dat vastgelegd hebben. De pluizige vogel maakt een onderdrukt 'gluk-gluk'-geluid terwijl zijn ouders in de lucht slag leveren met een ravenpaar. Na de fotosessie wordt het vier weken oude arendsjong weer in de zak gepropt en aan de hijslijn gekoppeld. Klimmer Janusz boven in het arendsnest krijgt een seintje. Hij begint te trekken en de jonge Zeearend maakt zijn tweede vliegtocht, deze keer retour geboorteplaats. Janusz plaatst het arendsjong in de nestkom en klautert razendsnel naar beneden. Een kwartier later staan we weer bij de auto en zijn de oude arenden geland bij hun jong. Hun kuiken draagt nu aan z'n linkerpoot een kleurring en aan z'n rechterpoot een ring van het vogelringstation in Gdansk. Hierdoor is hij de rest van zijn leven op jaar en geboorteplek te herleiden. Snel struinen we door het vochtige lentebos naar de auto. Daar aangekomen is er even tijd voor een koele drank! Terwijl we de muggen van ons af meppen, doen we ons tegoed aan een in de beek gekoeld biertje. Maar tijd voor een lange pauze is er niet. We moeten vandaag nog vier andere nesten controleren, verspreid over 200 km Pools bosgebied.

Winter in Polen

Het meer is dichtgevroren, de schuilhut geplaatst. In de rietrand gecamoufleerd met twintig meter ervoor een halve koe. Gehaald in het slachthuis met bioloog Ryszard. Soppend door de kadavers hadden we de dag tevoren onze keus gemaakt in het kleine abattoir. De directeur was gelijmd met twee flessen goede wodka en werkte enthousiast mee. 'Staart eraf', vraagt hij zwaaiend met een grote bijl. Nee, dat is wel handig bij het slepen over het ijs.

De dieren van het meer vinden het aas wel lekker. Raven vliegen af en aan, Buizerds strijken neer en zelfs de Vossen komen langs. Maar de Zeearenden blijven wachten op afstand. Dan weer honderd meter rechts, dan weer honderdvijftig meter links. Aan het eind van de middag vliegen ze stuk voor stuk weg naar hun slaapbos. Behalve één vogel. Die stort zich op de laatste rietganzen

in het laatste wak. En hij scoort. Op vijfhonderd meter afstand gaat hij de vogel plukken. Buiten bereik van mijn lens. Als ik terugrijd, geeft de buitenthermometer van de auto +47°C aan. Dat lijkt mij wat warm voor de tijd van het jaar. Bij het biologische station waar ik overnacht is het kwik vandaag niet verder dan -11°C gekomen.

Adres: Simonshavenstraat 38, 1107 VB Amsterdam (020-6973215).

Foto: De jonge zeearend, uitgerust met ring en kleuring, Polen (Martijn de Jonge).

Opgelet

Maria Quist

Haviken en duiven

Door diverse attente leden werd ons een copie toegestuurd van een artikel in het Limburgse blad "De Reisduif" van 8 mei j.l. Uit het artikel bleek dat de redactie was benaderd door een duivenmelker, tevens jager, genaamd Peter Schoeren. Schoeren maakte zich ongerust over de stand van de Havik. Hierbij enkele citaten:

"Peter is van mening dat we te maken hebben met een serieuze roofvogelplaag waar op korte termijn iets aan moet worden gedaan."

"Als duivenmelker en jager bent U natuurlijk bevoordeeld? Niks bevoordeeld. Laat ik voorop stellen dat ik roofvogels en met name haviken prachtige beesten vind. Feit is, dat doordat deze dieren al jarenlang beschermd zijn er tegenwoordig veel te veel van zijn."

"Volgens mij moet er een overkoepelend orgaan of bond komen waarin alle bonden die met hobby-dieren te maken hebben worden ondergebracht.... Deze overkoepelende bond voor hobby-dieren moet een sterk tegenwicht gaan vormen tegen allerlei vormen van "overdreven" dierenbescherming zoals we die tegenwoordig kennen."

"De nieuwe bond moet contacten leggen met overheidsinstanties zodat net zoals bijvoorbeeld in Duitsland roofvogelnesten mogen worden verstoord door het onvruchtbaar maken van de eieren. Ook moet een halt worden toegeroepen aan het IVN (Vogelbescherming). Ik heb gehoord dat deze mensen aan het experimenteren zijn om ook slechtvalken hier aan het broeden te krijgen. "

Aldus Peter Schoeren, postduivenhouder én jager. De WRN zal over dit artikel contact opnemen met de Nederlandse Postduivenhouders Organisatie (NPO) en de redactie van De Reisduif. De (schaarse) contacten met de NPO zijn tot nu toe heel bevredigend verlopen. De NPO steekt niet onder stoelen en banken dat een aantal van haar leden zeer gebrand is op roofvogels. Ze ontkend ook niet dat er onder de vervolgers van roofvogels ook mogelijk postduivenhouders zijn. Enkele jaren geleden heeft de NPO een uitstekende voorlichtingsfolder over roofvogels op de markt gebracht.

Natuurbeleidsplan

Door Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland werden we getipt dat in het concept Natuurbeleidsplan van de gemeente Haarlemmermeer, de volgende passage was opgenomen:

"- Jacht op natuurlijke vijanden van bejaagde diersoorten, welke ook geen landbouwschade veroorzaken, slechts onder voorwaarden toestaan. Soorten die tot deze groep behoren zijn onder andere: Hermelijn, Bunzing en Wezel, Vos, Kiekendief en Buizerd."

Zowel door de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland, als door Vogelbescherming Nederland en de WRN werd protest aangetekend bij de gemeente Haarlemmermeer. De betreffende ambtenaar schrok zich rot en de passage wordt in de definitieve versie geschrapt. Uit het telefoongesprek dat wij voerden met de opsteller van het beleidsplan bleek dat deze zich tot de bewuste uitspraak had laten inspireren door de Wildbeheereenheid Haarlemmermeer...

Wanneer U dit soort passages in artikelen of elders tegenkomt, wilt U hiervan dan een copie maken en naar ons sturen. Dan kunnen we hierop reageren.

Tekening: Ton Eggenhuizen

Oproepen en mededelingen

Raptor Research Foundation

Roofvogels zijn "hot", en niet alleen in Nederland. Er bestaan tientallen organisaties die zich uitsluitend met roofvogels (en uilen) bezighouden. In de Verenigde Staten is dat onder andere de Raptor Research Foundation, die Journal of Raptor Research uitgeeft (artikelen daaruit worden geregeld in Recente Artikelen gememoreerd; ook Europese soorten komen aan bod). Omdat ik soms vragen krijg over mogelijkheden om lid van die organisatie te worden, kan ik serieuze belangstellenden een folder doen toekomen waarop een aanmeldingsstrook zit. Studenten betalen \$15.-, gewone leden \$30.-. Daarvoor krijg je 4x per jaar Journal of Raptor Research, en af en toe een special en Wingspan, een mededelingenblad. Er kan worden betaald met een VISA- of MASTERCARD. (Rob Bijlsma, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse).

Fonds d'Intervention pour les Rapaces (FIR)

In Frankrijk bestaat een actieve groep roofvogelbeschermers. Voor wie deze organisatie wil steunen of hierover meer wil weten volgen hier het adres en telefoonnummer: FIR, 11 Avenue du Chateau de Malmaison, 92500 Rueil-Malmaison, France. Tel. 00 33 147 16 77 95. Fax: 00 33 147 16 77 96.

Ringers van roofvogels I

Hoewel het Vogeltrekstation het wegen en meten van vogels niet verplicht stelt, is het natuurlijk eeuwig zonde om nestjongen een ring om te leggen en verder niets te noteren. En voor wie denkt de leeftijd goed te kunnen schatten (zonder maten te nemen): dergelijke gegevens zijn nooit meer te controleren! Wat de ene waarnemer twee weken noemt, kan een ander tweeëneenhalve week noemen. Kortom, met slechts weinig extra inspanning kan unieke, controleerbare informatie worden verzameld. Sterker nog, eigenlijk zouden alle roofvogelringers (en zeker indien jaarlijks meer dan tientallen nestjongen worden geringd) in ieder geval de volgende maten moeten nemen: *vleugellengte* (maximale strekking, vleugeluitbochtig zoveel mogelijk recht geduwd) en *gewicht* (*noteer tevens of de jongen een krop hebben, zie nestkaart*). Hiervoor zijn een meetlat met opstaande rand op de 0-waarde (lengte 40 cm) en twee unsters (tot 500 gram voor kleine soorten, tot 1500 gram voor grote soorten) nodig. Makkelijk mee te nemen en makkelijk te hanteren. Per nest ben je 5 minuten extra tijd kwijt, maar daar staat tegenover dat het legbegin is uit te rekenen (aan de hand van de vleugellengte), iets bekend is over de conditie (aan de hand van het gewicht, en rekening houdend met kropinhoud) en het leeftijdsverschil binnen een broedsel (al dan niet gerelateerd aan geslacht) zichtbaar wordt. Dat deze gegevens nog steeds niet standaard in het POOT-programma van Vogeltrekstation kunnen

worden ingevoerd, zegt meer iets over het POOT-programma dan over de wenselijkheid maten en gewichten te nemen. De maten en gewichten zijn in ieder geval wél op de nestkaart in te vullen, zodat WRN en SOVON er waardevolle informatie uit kunnen putten. Te zijner tijd zullen deze gegevens uiteraard gekoppeld moeten worden met de terugmeldingen (zijn de overlevingskansen gerelateerd aan de conditie van de jongen in het nest, aan de positie van een jong binnen het nest of aan zijn geslacht, enzovoort). (Rob Bijlsma, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse).

Foto: Vier geringde Sperwers. Amclerbos (Lutic de Jong)

Ringers van roofvogels II

Ringers en hun hulpjes zitten in de mooie positie dat ze een kijkje in nesten van roofvogels kunnen nemen. Het is zaak daar het maximale rendement uit te peuren. Dus niet alleen de jongen ringen, wegen en meten en niet-uitgekomen eieren tellen (plus kijken of er een embryo in zit), maar ook prooiresten verzamelen of op naam brengen: welke prooi-soorten liggen op het nest, in welke toestand zijn die (alleen haar of veren, of een complete prooi), wat is het geslacht van de prooien (bij zoogdieren vaak te zien aan testikels, tepels e.d.), hoe zwaar

zijn gave prooien (even aan het krokodillebekje van een kleine unster hangen), wat is de lengte van het achtervoetje bij konijn en haas (maat voor de leeftijd), wat is de tarsus- of vleugellengte bij vogelprooien, wat is de diameter van wespennraten, enzovoort.

Ik heb gemerkt dat nogal wat ringers moeite hebben met het op naam brengen van zoogdieren. Hiervoor is een uitstekend boek in de handel: *Lange R., Twisk P., van Winden A. & van Diepenbeek A. 1994. Zoogdieren van West-Europa. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht. ISBN 90-5011-077-0*. Met wat oefening zijn muizen en ratten makkelijk uit elkaar te houden. Moeilijker ligt dat met insecten en nestjonge (vooral indien naakt) vogels. Maar ook daar is oefening de beste leermeester. Maak desnoods een foto. Uiteraard geldt dit ook voor nestcontroleurs die niet ringen. De extra tijd benodigd voor het noteren van dergelijke gegevens is gering, dus de duur van de verstoring wordt er nauwelijks door opgerekt. (Rob Bijlsma, Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse).

Nationale Jeugd natuurweek

De Nationale Jeugd natuurweek Vrije Vogels wordt gehouden op 2-9 november 1996. Het thema is "Speuren naar Sporen". De Vrije Vogelclub (voor jongeren van 10-16 jaar) is een samenwerkingsverband tussen Vogelbescherming Nederland, de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie (JNM) en de Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie (IVN). Voor meer informatie: Vrije Vogel Club, p/a Vogelbescherming, Dribergseweg 16c, 3708 JB Zeist. Tel.: 030-6937700.

(Roof)vogels tellen

In het weekend van 28 en 29 september houdt Birdlife International een Euro Birdwatch. In tal van Europese landen (en daarbuiten) organiseren vogelbeschermingsorganisaties een groots vogelkijk/telweekend. Voor meer informatie kunt U terecht bij Vogelbescherming, tel. 030-6937700.

World Conference on Birds of Prey and Owls

Van 4 tot 11 augustus 1998 wordt in Midrand, Johannesburg, Zuid-Afrika de vijfde World Conference on Birds of Prey and Owls gehouden. Voor informatie: Dr. Gerhard H. Verdoorn, Chairman of the Raptor Conservation Group, PO Box 72155, Parkview 2122, Johannesburg, Zuid-Afrika. Fax: int + 27 11 646 4631.

Second International Conference on Raptors

Van 2 tot 5 oktober 1996 wordt in Urbino (It.) de Second International Conference on Raptors gehouden. Voor informatie: Dr. Massimo Pandolfi, Istituto di Scienze Morfologiche Universita di Urbino, Via M. Oddi 21, 61029 Urbino, Italië. Tel.: + 39.722.328033 / + 39.722.327893. Fax: + 39.722.329655.

WRN-roofvogeltentoonstelling in Zeeland

De roofvogeltentoonstelling van de WRN (9 meter panelen met kleurenfoto's die iets vertellen over het leven van de meeste in Nederland voorkomende roofvogels) is te zien in het museum de "Burghse school", Kerkstraat 3 te Burgh. De tentoonstelling is te bezichtigen van 13.30 - 16.00 uur van 27 april tot 30 juni en van 1 september t/m 27 oktober 1996. In de maanden juli en augustus zijn de openingstijden: 11.00 - 16.00 uur. Voor meer informatie: tel. 0111 - 651335 en 0111 - 651529.

Oude nummers Takkeling

We beschikken nog over een (beperkt) aantal Takkelingen uit vorige jaargangen, en wel: Tweede jaargang nummer 3, en derde jaargang nummer 1, 2 en 3. Ze kosten vijf gulden, inclusief verzendkosten. U kunt ze bestellen door dit bedrag over te maken op giro 76284 t.n.v. Werkgroep Roofvogels Nederland, onder vermelding van het gewenste nummer.

Milvus

Eddy Gadeyne, hoofdredacteur en tevens uitgever van "Milvus" het Belgische tijdschrift voor "studie van Europese en mondiale dagroofvogels en Cathartidae" heeft ook een aantal studierapporten uitgegeven:

Informatiebrochure "Onze dagroofvogels: objectief bekeken".

Informatiebrochure "Het gaat weer beter met onze dagroofvogels".

Studierapport 01: "Nederlandse wetenschappelijke naamlijst van de dagroofvogels van de wereld."

Studierapport 02: "Jaaroverzicht van de opgevangen dagroofvogels in de Belgische vogelopvangcentra periode 1985-1991".

Studierapport 03: "Jaaroverzicht van de opgevangen dagroofvogels in de Belgische vogelopvangcentra periode 1991-1993".

Milvus - extra editie Milvus / FIR Special "Het ontstaan en enkele succesverhalen van het FIR - International (Frankrijk)".

Voor informatie en bestellingen: Roggereep 20, B-9960 Assenede, België.

Donateurschap / Abonnement Takkeling

In het vervolg gaan we het donateurschap niet meer automatisch koppelen aan een abonnement op de Takkeling. Wanneer U met het roofvogelwerk sympathiseert, graag een bijdrage wilt leveren als donateur, maar niet zo nodig de Takkeling hoeft te ontvangen, wilt U dit dan a.u.b. aan ons doorgeven. Dit kan gebeuren door de antwoordstrook onderaan de brief in dit nummer in te vullen en aan ons te retourneren. Het scheelt ons een hoop geld en U een ophopende stapel ongelezen tijdschriften. Hartelijk bedankt alvast!

Roofvogels vliegen zich dood tegen glazen geluidswallen

Wie kent dit fenomeen? Enkele weken geleden gaven wij een lezing voor asielhouders. Daar vernamen we dat bij een van hen regelmatig (roof)vogels werden binnen gebracht die in botsing waren gekomen met een geluidswal. Het betreft hier grote glazen schermen, (soms) deels begroeid, die om de geluidsoverlast van het verkeer te weren, langs snelwegen worden opgesteld.

Wij vragen ons af of het om incidenten gaat, of dat het op grotere schaal voorkomt. Wanneer U dit tegenkomt, of bent gekomen, zou U dat dan a.u.b. aan ons willen doorgeven?

(Roof)vogels kijken in het Drents-Friese Woud

Te huur aangeboden in Appelscha, aan de rand van het Drents-Friese Woud: een gezellig vakantiehuisje voor vier personen, met douche, centrale verwarming etc. vanaf fl. 325,- per week, incl. Vrij vanaf 1 september a.s. Voor informatie: tel. 0516 - 432660.

Video over vliegbeelden van roofvogels

Op de laatste Landelijke Roofvogeldag werd o.a. een video vertoond die de vliegbeelden van een groot aantal Europese roofvogels in beeld bracht. De video heet: *The Raptors of Britain & Europe* en is gemaakt door Bill Oddie en Paul Doherty. De video (85 minuten, fl. 72,50 incl. verzendkosten) is te bestellen bij Natuur en Boek, tel. 070 - 35 05 648.

De WRN roofvogelkaarten

Zoals in het voorwoord al gemeld worden de kaarten nu ook verkocht door een aantal natuurvoedings- en reformwinkels. We hebben handige toonbankdisplays laten maken. Dat zijn aantrekkelijke kartonnen doosjes met een bedrukte achterkant, waarop acht van de tien foto's staan afgebeeld (zie blz. 49). In de display zitten 10 mapjes ansichtkaarten en 5 mapjes dubbele kaarten.

Graag willen we de kaarten ook laten verkopen in andere winkels, zoals boekwinkels, dierenwinkels, VVV-kantoren, natuurcentra etc. De inkoopsprijs voor een toonbankdisplay met 10 sets ansichtkaarten en 5 sets dubbele kaarten is resp. fl. 6,50 en fl. 8,50 per set. De indicatie verkoopprijs is resp. fl. 10,- en fl. 12,50. We hopen dat een aantal van U eens wilt informeren bij winkels bij U in de buurt (of in uw familie- of kennissenkring) of ze mee willen doen.

Zo ook wat betreft het benaderen van regionale kranten, weekbladen en radio-omroepen. Stap eens op de regionale krant of radio-omroep in uw regio af en vraag of U iets mag vertellen over de activiteiten van de WRN en de kaartenactie "Stop Roofvogelvervolg!".

Meer over de kaarten en hoe U ze kunt bestellen in de brief in deze Takkeling. Bel gerust voor aanvullende informatie.

Stop roofvogelvervolging!

Roofvogels vormen een onmisbare schakel in de natuur. Ondanks het feit dat alle roofvogels in Nederland wettelijk zijn beschermd, worden er jaarlijks vele honderden opzettelijk gedood. De Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) zet zich met behulp van een groot aantal vrijwilligers in om hieraan een einde te maken.

Door aankoop van deze kaarten steunt U ons werk.

**10 verschillende
ansichtkaarten**

of

**8 verschillende dubbele
correspondentie kaarten
met enveloppen**

De campagne "stop roofvogelvervolging" is een initiatief van de Werkgroep Roofvogels Nederland.

Vogelbescherming Nederland en Vereniging Natuurmonumenten.

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Agostini N. & Logozzo D. 1995. Autumn migration of Honey Buzzards in southern Italy. J. Raptor Res. 29: 275-277.

Observaties van 24 augustus tot 5 oktober 1993 op Mount Covello in Calabrie: 895 exemplaren in 326.5 waarnemingsuren. Twee pieken in doortrek, namelijk 31 augustus-1 september en 16-19 september. Van 24 aug. tot 12 sep. was 89.6% van 164 ex. adult, tegen slechts 3.7% van 54 ex. van 13 sep. tot 5 okt.

AGW-Vorstand. 1995. Die Bestandsentwicklung des Wanderfalken in Baden-Württemberg von 1965-1994. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftsplege Bad.-Württ. 82: 199-217.

Gedetailleerde beschrijving van de populatie-ontwikkeling van Slechtvalken in Baden-Württemberg. In jaren zestig en zeventig slechts 20-30 paren, met jaarlijks niet meer dan 20-30 jongen. Eind jaren zeventig sprake van herstel. Na 1985 stormachtige groei, met jaarlijkse jongenproductie van 200-400. Tot 1981 was Slechtvalk hier exclusief broedvogel van rotswanden. Daarna in toenemende mate ook steengroeves en gebouwen als broedplaats. Tot 1994 broedde 60.4% op rotswanden, 28.2% in steengroeves en 11.4% op gebouwen.

Albig A. & Schreiber A. 1996. Bestandsentwicklung von Habicht, Sperber und Mäusebussard auf einer Fläche in der Stader Geest (Nord-West-Niedersachsen). Seevögel 17: 15-19.

Kartering van drie roofvogelsoorten op 120 km² in de buurt van Stade. Minder dan 10% van het gebied is bos, 11% verstedelijkt en de rest overwegend cultuurland. In 1984-88 en in 1993 werden resp. 2, 4, 4, 5, 4 en 6 paren Havik, 0, 3, 5, 8, 7 en 6 paren Sperwer en 25, 27, 33, 36, 28 en 45 paren Buizerd vastgesteld. Gesommeerd over de jaren bracht 80% van de Haviken, 69% van de Sperwers en 86% van de Buizerds jongen groot.

Annen J. & Steendam H. 1996. Slaapplaatsstellingen Blauwe kiekendief. In de Vogelkijker 12(1): 9-11.

Tellingen bij Zuidlaardermeer in winter 1995/96 leverden 0-6 exemplaren op (novembermaart). Tevens op 5 en 26 november en op 2 december een juveniele Bruine Kiekendief. Op dezelfde slaapplaats werden in 1986-88 maximaal 11 ex. geteld.

Arbeitsgruppe Greifvögel Nordrhein-Westfalen der GRO und WOG. 1996. Die Bestandsentwicklung und der Bruterfolg des Baumfalken (*Falco subbuteo*) in Nordrhein-Westfalen von 1972-1994. Charadrius 32: 8-23.

De broedpopulatie van de Boomvalk vertoonde van jaar op jaar schommelingen tot 25%. Van 1972-85 ging de soort geleidelijk achteruit, aansluitend op eenzelfde trend in 1950-70. Daarna volgde tot 1991 een sterke toename (tot boven het niveau van 1972), maar in 1994 was de stand alweer lager dan in 1972. Deze trend was zichtbaar in alle deelgebieden van Nordrhein-Westfalen. De schommelingen waren deels gekoppeld aan klimaats- en weersinvloeden: als mei goed weer oplevert, is het aandeel niet-broeders laag en stijgt het aantal broedparen. In koude en natte zomers is het broedsucces laag. De totale populatie van deze Duitse deelstaat wordt geschat op 219-474 paren, in de laatste zes jaren van onderzoek op 350-474. Van de 689 gevolgde broedpogingen was 88% succesvol (geflatteerd, omdat vroegtijdig mislukte broedpogingen makkelijk aan de aandacht ontsnappen). 431 broedparen brachten 945 jongen groot (2.19/succesvol paar). In 1989 werden 8 van de 36 nesten gevonden op nesten in hoogspanningsmasten. In 1992-94 werden nog eens 7 nesten op dergelijke plekken aangetroffen.

Bagyura J. & Harashzthy L. 1994. (Data on other raptors as prey animals of Goshawks (*Accipiter gentilis*.) *Aquila* 101: 89-92.

Naast Haviken werden in Hongarije tevens Sperwers, Buizerds, Sakervalken, Torenvalken, Roodpootvalken, Schreeuwarend, Velduil, Ransuil, Bosuil en Steenuil als prooi van Haviken gevonden.

Barnes L.J. & Garwood R.R. 1995. Peregrine Falcon takes a fish in Idaho. *J. Raptor Res.* 29: 283-284.

Adulte Slechtvalk bracht zalm naar nest in Idaho. Onduidelijk hoe de vis was bemachtigd.

Baum F. & Hädrich J. 1995. CKW- und PCB-Kontamination. Chlorkohlwasserstoff-Pestiziden und polychlorierten Biphenylen in Eiern wildlebender Vögel, insbesondere südwestdeutscher Wanderfalken. *Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftsplege Bad.-Württ.* 82: 351-373.

Van sommige soorten pesticiden werd een sterke afname (sinds jaren zeventig) vastgesteld in eieren van Slechtvalken, zoals HCB en Lindaan. Van DDE en vooral PCB's nog forse hoeveelheden aanwezig in eieren.

Bavoux C., Burneleau G., Nicolau-Guillaumet P. & Picard M. 1995. Le Busard des roseaux *Circus a. aeruginosus* en Charente-Maritime (France). VIII - Attachement au site de reproduction et appariements. *Alauda* 63: 273-280.

Onder 32 geringde mannetjes Bruine Kiek vestigden zich 7 in het jaar van de eerste broedpoging op de geboorteplaats, 7 op <2 km, 7 op 2-4 km en 11 op >4 km afstand. Van 28 vrouwtjes waren deze waarden resp. 0, 5, 3 en 20. De afstand tussen verschillende broedpogingen (inclusief vervolglegseis) was bij 45 mannetjes 0 km, bij 37 <2 km, bij 14 2-4 km en bij 19 >4km. Bij de vrouwtjes waren dat resp. 30, 51, 22 en 25 exemplaren. In de leeftijd van 1-6 jaar gingen resp. 0, 14, 9, 6, 3 en 0 mannetjes voor het eerst tot broeden over; bij vrouwtjes was dat resp. 9, 14, 1, 2, 1 en 1x. De helft van de vogels heeft een partner van dezelfde leeftijd of met één jaar verschil. Bij grotere leeftijdsverschillen was het mannetje vaak ouder dan het vrouwtje. De paartrouw was het grootst indien het broedsel succesvol was (echtscheiding in 13 van de 42 gevallen). Bij mislukking van het broedsel volgde in de helft van de gevallen (12 op 24) een echtscheiding. Polygamie werd onder 9 van de 65 mannetjes vastgesteld.

Berlijn M. 1996. Adulte Zearend in Limburg in de winter van 1995/1996. *Limburgse Vogels* 7: 32-33.

23 waarnemingen van vermoedelijk dezelfde Zearend langs de Maas in Limburg tussen 12 december en 24 februari.

Berry J.D. & Henny C.J. 1995. Osprey polygyny in Wyoming. *J. Raptor Res.* 29: 279-281.

Polygynie bij Visarenden komt weinig voor; hier wordt een geval beschreven voor Wyoming. Vermoedelijk alleen polygynie (man met 2 vrouwen) in recent gekoloniseerde gebieden, waar tekort aan mannen bestaat en twee nestplaatsen vlak bij elkaar liggen.

Bird D.M., Varland D.E. & Negro J.J. (eds.) 1996. Raptors in human landscapes: adaptations to built and cultivated environments. *Academic Press, London.* 396 pp. ISBN 0-12-100130-X. Prijs f127.50.

Compilatie van bijdragen uit verschillende werelddelen, met een sterk Noordamerikaanse kleur. De 34 bijdragen zijn gerangschikt onder roofvogels in stedelijke landschappen, roofvogels en kunstmatige nestgelegenheid, roofvogels in gecultiveerde landschappen, roofvogels in industriële landschappen en miscellanea. Met "raptors" worden in dit boek, op Amerikaanse wijze, roofvogels en uilen bedoeld (de Britten vinden alleen roofvogels raptors). In de volgende Takkeling zullen enkele bijdragen afzonderlijk de revue passeren.

Bolen E.C. 1995. Further evidence of nesting adaptability in Osprey: nest atop a 61-meter television tower. J. Raptor Res. 29: 284-285.

Nestelend gedurende enkele jaren bovenop TV-mast aan rand rietmoeras in New Jersey. De antenne, waarop het nest was gebouwd, wordt periodiek gedraaid, maar dat weerhield de Visarenden er niet van aan het nest vast te houden en te broeden.

van den Bossche W. & Lens L. 1994. Soaring bird migration at the Bosphorus (Turkey): the need for a multi-station survey. Gerfaut 84: 51-62.

Simultaantellingen langs de Bosphorus tussen Sariyer en Kadiköy van 8 september tot 1 oktober 1988. Soortafhankelijke trekpatronen waardoor tellingen vanaf één post niet volstaan om een goed beeld van de gestuwde doortrek te krijgen. De plaats van oversteek wijzigt zich in de loop van de dag onder invloed van locatie slaappleaats, wind en thermiek.

Boudarel P. & Kobierzycki E. 1995. Observation de chasse du faucon hobereau (*Falco subbuteo*) à l'étage nival dans les Pyrénées. Alauda 63: 42.

Vlinderjacht (o.a. op kleine vos) door Boomvalken op 2900-3000 m hoogte in de Pyreneeën, op 17 juli 1992. Blijkbaar weinig succesvol (geen echte vangsten gezien), maar wel resten van vlinders gevonden.

Brochet J. & Gizart L. 1995. Cannibalisme entre deux nichées chez le Busard cendré *Circus pygargus*. Alauda 63: 122.

In Champagne op 400 km² jaarlijks 15-25 paren Garuwe Kiekendief in graanvelden. 66% van 260 prooien waren muizen (vooral veldmuis), 25% kleine zangvogels. 1994 was een voedselarm jaar (20 vliegvlugge jongen, tegen 45 in 1993). In 1994 laat legsel met 3 eieren op 10 juli (waarschijnlijk vervolglegsel). Op 24 juli lag er een 5-uurs-jong en een aangepikt ei in het nest (1 ei of jong verdwenen). Tien minuten later werd prooioverdracht van man naar vrouw gezien; het nest werd direct daarna nogmaals bezocht. Behalve het 5-uurs-jong en het ei lag er een dood jong (leeftijd hoogstens 2 dagen) in het nest.

Buck J.A. & Craft R.A. 1995. Two walk-in traps designs for Great Horned Owls and Red-tailed Hawks. J. Field Ornithol. 66: 133-139.

Beschrijft inlooppkooien (met bouwtekening) voor Oehoes en buizerdachtigen, gebaseerd op tunnel- en op valdeursystemen.

Buise M.A. 1996. Over de toename van de bruine kiekendief als broedvogel in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen. De Steltkluut 26: 17-18.

Midden 20ste eeuw geen of sporadisch broedvogel in Zeeuws-Vlaanderen. Daarna toename, vooral vanaf jaren zeventig. In 1982 afvlakking toename, gevolgd door hernieuwde groei in 1988-91. In Saefinghe van c. 6 paren in jaren tachtig naar 12 in beginjaren negentig. In 1994 wederom sterke toename in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen: 54-58 paren binnendijks en 17 buitendijks. Totaalschatting in 1994 voor oostelijk Zeeuws-Vlaanderen 75-80 paren.

Buise M.A. 1996. De Torenvalk als broedvogel in Oost Zeeuws Vlaanderen in 1994. De Steltkluut 26: 24-25.

Aantal paren in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen in 1994 wordt geschat op 100-120. In 83 van 102 territoria werd met zekerheid gebroed. Indruk bestond dat minder dan de helft in nestkasten broedde.

Carnier T. 1994. Zum Nahrungserwerb des Turmfalken (*Falco tinnunculus*) in einem Latenzjahr (1994) der Feldmaus (*Microtus arvalis*). Beitr. Naturkd. Niedersachsens 47: 121.

In 1994 extreem weinig veldmuizen in Weser-Ems-gebied. Torenvalkman betrapt bij leeghalen nest Grauwe Vliegenvanger (jongen 8 dagen oud), dat goed verscholen onder een rieten dak (30 cm overstekend) van een huis lag.

Chiavetta M. 1995. (Preservation and observation of a colony of Montagu's Harrier (*Circus pygargus*) in the Emilian plain in the years 1992 and 1993.) Suppl. Ric. Biol. Selvaggina XXII: 361-362.

In 1993 broedden op 40 ha 6 paren in graanvelden en 1 paar in een rietveld. Negen van de elf jongen vlogen uit dankzij bescherming.

Clarke R. 1995. The Hen Harrier (*Circus cyaneus*) winter roost survey: research on diet. Suppl. Ric. Biol. Selvaggina XXII: 207-213.

Review van onderzoek naar slaappleaatsen van Blauwe Kiekendieven in Europa. Gegevens uit Finland, Falsterbo en Oost-Engeland lieten een synchrone dip in aantallen in de winter van 1987/88 zien. Voor roestplaatsen in West-Engeland (New Forest) en Oost-Engeland (Breckland) worden over november-maart 1988/89 prooien nader uitgewerkt (op basis van braakballen). Vogels nemen groot deel van menu in beslag, in tegenstelling tot bevindingen in Oost-Europa waar veldmuizen het hoofdvoedsel vormen.

Colero C. 1992-94. Melanistic Montagu's Harrier *Circus pygargus*. Il-Meril 28: 30.

Waarneming van een trekkende melanistische Grauwe Kiekendief op 25 september 1994 op Malta.

Costers R. 1996. Slechtvalken gemeen goed? Windbreker 87 (april '96): 2-5.

Bewerking van 52 waarnemingen (over 1976/77-1995/96) van Slechtvalken in deel van Noord-Holland. Vielen tussen 7 september en 12 mei, met pieken op overgang september-oktober en februari-maart. Meeste meldingen stammen van na 1990/91.

Daan S., Deerenberg C. & Dijkstra C. 1996. Increased daily work precipitates natural death in the kestrel. In: Deerenberg C. Parental energy and fitness costs in birds, pp. 23-47. Proefschrift. RUG, Groningen.

Het opvoeden van jongen is een energetisch veeleisend proces. De kosten ervan kunnen experimenteel worden gekwantificeerd door het aantal jongen per nest (in dit geval van Torenvalken) te vergroten of te verkleinen. Het effect van deze ingrepen is tot nu toe gemeten aan de hand van de lokale overleving van individueel herkenbare vogels. Het valt echter niet uit te sluiten dat een verminderde lokale overleving in werkelijkheid is veroorzaakt door toegenomen emigratie. In deze studie wordt het moment van sterfte van 63 (in broedselgrootte) gemanipuleerde Torenvalken geanalyseerd. Zestig procent van de ouders die twee extra nestjongen hadden moeten grootbrengen werden voor het eind van de eerste daaropvolgende winter dood teruggemeld. Ter vergelijking: dit was slechts 29% onder ouders die een normaal of een gereduceerd broedsel hadden opgevoed. Emigratie kan hiermee worden verworpen als oorzaak van een verminderde lokale overleving. De extra sterfte volgde in de winter na de broedselvergroten experimenten. Het is bekend dat ouders hun dagelijkse energieverbruik aanpassen aan de broedselgrootte. Door meer jongen groot te brengen, lopen ze een groter risico binnen een half jaar dood te gaan.

Deerenberg C., Pen I., Dijkstra C., Arkies A.-J., Visser G.H. & Daan S. 1995. Parental energy expenditure in relation to manipulated brood size in the European Kestrel. Zoology, Analysis of Complex Systems (ZACS) 99: 38-47.

Het dagelijks energieverbruik van Torenvalken steeg naarmate er experimenteel meer jongen aan een broedsel werden toegevoegd. Het gemiddelde niveau van energieverbruik verschilde niet tussen de sexen, maar bij de vrouwtjes steeg het met vorderende leeftijd van het broedsel (gebeurde niet bij de mannetjes). Weersomstandigheden, legdatum, sterfte noch lichaamsgewicht hadden een significante invloed op het dagelijks energieverbruik. De negatieve relatie tussen dagelijks energieverbruik en lokale overleving is een directe aanwijzing dat er een verband bestaat tussen energie- en fitnesskosten.

Dickson R.C. 1995. Nest reliefs and feeding rates of Merlins. Scottish Birds 18: 20-23.

Mannetjes Smellekens nemen ongeveer eenderde van het broeden overdag voor hun rekening. Prooien werden tijdens en voorafgaande aan de eifase minder vaak aangevoerd dan in de jongenfase; ook waren de prooien in de eifase kleiner. De meeste prooien werden door de mannetjes aangevoerd.

Dickson R.C. 1995. Spread-wing posture by a juvenile Peregrine Falcon in winter. Scottish Birds 18: 58-59.

Jonge Slechtvalk zat met gespreide vleugels (als Aalscholver) in zon op paal, afgewisseld door poetsen en verenschudden. Twee maal op de grond liggend met gespreide vleugels (1x droog en zonnig, 1x na zware regenval). Meestal beperkt dit gedrag zich tot vogels in gevangenschap.

van Diermen J. 1996. Sperwers in dorp, cultuurland en bos. De Levende Natuur 100: 43-51.

Studiegebied van 110 km² in centraal Noord-Brabant, overwegend bestaande uit cultuurland en met een dichte bewoning door mensen, deels in 3 grotere en 5 kleine dorpen. Het broedsucces en de voedselkeus van Sperwers werden voor drie habitat-types bekeken over 1988-95: dorp, kleine bosjes in cultuurland en grotere bossen. Sperwers broedend nabij dorpen vertoonden de geringste variatie in voedselsamenstelling (6 soorten maakten 72% van de prooijst uit in de fase voorafgaande aan de eileg), waarmee dorpen als het meest eutrofe van de drie habitats kunnen worden aangemerkt. Sperwers nestelden in loof- (28%) en naaldbos, gelijkelijk verdeeld over de habitats. Broedsucces wisselde niet naar nestboomsort. In totaal werden 148 nesten gevonden (13-22/jaar) in 35 nestplekken. De aantallen waren het meest stabiel in bossen en nabij dorpen. Dorpen trokken de "betere" Sperwers aan: adulte mannetjes en ervaren vrouwtjes die gewoonlijk langer dan één jaar bleven. Het broedsucces van dorpssperwers was ook erg goed: 88% van de nesten en 90% van de legfels was succesvol. De eileg van dorpssperwers startte gemiddeld 8 dagen eerder dan in de andere habitats. In bos was het gemiddelde legsel iets groter (+0.4) dan in cultuurlandbosjes. Rurale nesten leverden het geringste aantal jongen per legsel op (-0.5 vergeleken met bossperwers), vooral als gevolg van mislukkingen tijdens de eifase (predatie door kraaien en mensen). Havikpredatie speelde een geringe rol (2 van de 15 volledige mislukkingen in bossen en geen enkel geval in dorpen of cultuurland). De overleving van jongen geboren nabij dorpen was beter dan van plattelandjongen (gebaseerd op ringgegevens). Het voordeel voor Sperwers nabij dorpen zit hem in het aanbod van Huismussen, waardoor ze vroeger met broeden kunnen beginnen en uitgevlogen jongen eerder van het grote voedselaanbod in juni kunnen profiteren (42% van de prooien van dorpssperwers bestaat in de broedtijd uit mussen). De dorpssperwers vangen relatief veel adulte mussen, in tegenstelling tot bossperwers (die meer jonge mussen pakken). Zodoende is het mogelijk dat dorpssperwers de leeftijdsopbouw van mussen in Brabantse dorpen beïnvloeden (door influx van jonge mussen van buitenaf te bewerkstelligen).

Duncan J.M. & Cooper G.F.A. 1995. Buzzard's interaction with stoat. Scottish Birds 18: 57-58.

14 februari 1994: Buizerd (B) eet van dode Zilvermeeuw. Hermelijnc (H) verschijnt tot op enkele meters, waarna B naar paal 5 m verderop vliegt. H volgt en begint naar B te springen (raakt hem bijna). 10 min lang vliegt B van paal naar paal, gevolgd door H, die blijft springen naar B. 1x raakt H zelfs B, waarbij laatste bijna evenwicht verliest. H ook 1 m van B op rug rollen, gevolgd door cirkels rennen, koprollen en druk bewegen. Na 15 min verdween H.

Dunk J.R. & Cooper R.J. 1994. Territory-size regulation in Black-shouldered Kites. Auk 111: 588-595.

In NW-Californië werd grootte van territorium van Grijze Wouwen afgezet tegen prooiaanbod (vooral *Microtus californicus*) en talrijkheid van andere roofvogelsoorten. Territoriumgrootte

Foto: Buizerd, vier eieren genummerd in juiste legvolgorde, Wateren, 24 april 1996 (Rob Bijlsma)

was omgekeerd gerelateerd aan prooiaanbod en aantal concurrenten. Na wat statistisch geoef luidt de conclusie dat de territoriumgrootte direct wordt bepaald door de talrijkheid van concurrenten, en indirect door prooiaanbod. Hoe meer muizen, hoe meer roofvogels, hoe kleiner territoria van Grijze Wouwen.

Dunne P. 1995. The wind masters. The lives of North American Birds of Prey. Houghton Mifflin Company, Boston. XVI + 263 pp. ISBN 0-395-65235-9. f46.50.

In verhalende vorm worden de Noordamerikaanse roofvogels behandeld, vaak door middel van uitgesponnen anecdotes en met antropomorfe verklaringen voor gedrag. De achterliggende kennis is gebaseerd op eigen ervaringen en informatie uit handboeken. Zodoende wordt het leven van roofvogels op leesbare en makkelijk te begrijpen manier beschreven. Dit soort boeken, geschreven in een meer literair idioom, is typisch voor Noord-Amerika (al kunnen ze er in Engeland ook wat van). Voor wie de pest heeft aan boeken vol met grafieken en tabellen, en liever de wind om zijn oren hoort gieren, hoeft zich met dit boek niet bekocht te voelen. Peter Dunne is bovendien geen kleine jongen op roofvogelgebied, terwijl de illustraties van David Sibley er mogen wezen.

Fisher P. 1995. The breeding biology and conservation status of the Osprey *Pandion h. haliaetus*, on the Farasan Island Protected Area. NCWCD, Riyadh. (uit Phoenix 12: 13, 1995)

In de winter van 1994/95 werden 85 paren Visarend geteld op de Farasan Eilanden in de Rode Zee. Hiervan broedden er 65, waarvan 42 nesten werden bezocht en 48 jongen werden geringd. De eerste eieren werden in de tweede week van november gelegd; eileg werd in de daaropvolgende 12 weken vastgesteld. Gemiddelde legselgrootte was 2.85.

Gedeon K. 1995. Herkunft und Alter überwinternder Rotmilane *Milvus milvus* nördlich der traditionellen Winterquartiere. Vogelwelt 116: 311-315.

Gedurende 1964-93 werden in voormalig Oost-Duitsland 13.627 Rode Wouwen geringd. Terugmeldingen naar vindplaats, leeftijd en vinddatum (winter: november tot en met februari) uitgewerkt. Meldingen uit december en januari als echte wintermeldingen aangemerkt, omdat terugtrek al begin februari aanvangt. Adulte Rode Wouwen, die ten minste een keer hebben gebroed, overwinteren geregeld benoorden het normale overwinteringsgebied (vanaf Midden-Europa tot en met Iberisch Schiereiland). Overdag zijn dergelijke vogels vaak even op de broedplaatsen, 's avonds wordt gezamenlijke slaapplaats opgezocht.

Giacchini P., Hedges C. & Pandolfi M. 1995. (Feeding activity and diet of Montagu's Harrier (*Circus pygargus*) in central Italy.) Suppl. Ric. Biol. Selvaggina XXII: 245-248.

Voedsel van adulte en jonge Grauwe Kieken in centraal Italië wordt in procenten uitgewerkt naar prooigroepen voor 1990-93. Voor beide leeftijdsgroepen en alle jaren waren vogels en kleine zoogdieren het belangrijkste; ook insecten werden veel gepakt. In totaal 132 prooien van adulte vogels en 334 prooien van jongen geregistreerd. Aandeel reptielen wisselde sterk naar regio (van 0 tot 22% van alle prooien); waar reptielen op de menulijst ontbraken, werden meer vogels gevangen.

Gil-Delegado J., Verdejo J. & Barba E. 1995. Nestling diet and fledging production of Eurasian Kestrels (*Falco tinnunculus*) in Eastern Spain. J. Raptor Res. 29: 240-244.

Gemiddeld legbegin van 24 paren Torenvalk in Oost-Spanje in 1982-87 was 8 mei (SD=11.5), gemiddeld aantal jongen per paar vier (N=47, SD=0.7, spreiding 2-5). Geen significante verschillen van jaar tot jaar. Sprinkhanen vormden het hoofdvoedsel in de nestjongenfase. Zoogdieren en vogels stonden weinig op het menu. In vergelijking met populaties die voornamelijk van muizen leven (N- en W-Europa) zijn broedresultaten in Spanje minstens zo g e .

Götmark F. & Unger U. 1994. Are conspicuous birds unprofitable prey? Field experiments with hawks and stuffed prey species. Auk 111: 251-262.

Vogels met een cryptisch verenkleed worden geacht moeilijker door predatoren te vinden (en dus te vangen) te zijn. Omgekeerd zouden opvallend gekleurde vogels niet lekker of moeilijker te vangen zijn (door grotere wendbaarheid/waakzaamheid). Om dit te testen werden twee experimenten uitgevoerd. Tijdens de najaarstrek werden in Zuid-Zweden simultaan een opgezette witte kwikstaart (zwart-wit verenkleed) en een graspieper (bruin gestreept) aangeboden (experiment 1), of anders een grote bonte specht (zwart-wit) en een vrouwtje merel (bruin cryptisch)(exp. 2). Langstreckende roofvogels (vooral Sperwers) deden uitvallen naar deze prooien. Het aantal uitvallen naar witte kwik en graspieper bleek niet van elkaar af te wijken, maar merels werden veel vaker geattaqueerd dan grote bontes. Op foto's van de experimenten werden witte kwik en graspieper door mensen even makkelijk ontdekt, maar spechten bleken meer op te vallen dan merels. Dat merels vaker worden aangevallen zou dus een ondersteuning zijn van de hypothese dat roofvogels opvallende prooien liever links laten liggen. In dit geval had dat niet te maken met de eetbaarheid van het vlees, omdat valken in gevangenschap geen voorkeur hadden voor één van beide soorten.

Gould W.R. & Fuller M.R. 1995. Survival and population size estimation in raptor studies: a comparison of two methods. J. Raptor Res. 29: 256-264.

Gewoonlijk worden roofvogelpopulaties simpelweg geteld (nesten, territoria). Gebaseerd op onderzoek naar Slechtvalken op Groenland werden tellingen vergeleken met populatieschattingen op grond van een vang-terugvang-methode (Jolly-Seber), waarbij vrouwtjes Slechtvalken werden geïdentificeerd (op ringnummer?) op de nestplaats. De Jolly-Seber-methode leverde een grotere populatie en een betere overleving van vrouwtjes op dan zichtbaar werd in de tellingen. Er wordt voorgesteld om Jolly-Seber standaard toe te passen in

populaties met gemarkeerde vogels, waarbij een standaardset van nesten in een vast gebied jaarlijks moet worden gecontroleerd. Bij berekeningen van overleving is gebruik van vangterugvang-modellen een absolute voorwaarde.

Graef K.-H. 1996. Fund eines mindestens 25jährigen Mäusebussards (*Buteo buteo*). Vogelwarte 38: 197.

Vondst van c. 2 weken dode Buizerd op 30 januari 1995. Geringd als volgroeid exemplaar op 15 januari 1970. Afgelegde afstand 83 km (OZO richting). Ring sterk gesleten, maar nummer nog goed te lezen.

Green R.E. 1996. The status of the Golden Eagle in Britain in 1992. Bird Study 43: 20-27.

De telling in 1992 leverde 422 paren op, 0.5% minder dan in 1982-83. Echter grote verschillen per regio, van 27% afname tot 28% toename. Gemiddeld bracht een paar 0.32 jongen groot; tussen de regio's werden geen significante verschillen in de jongenproductie gevonden. In zes van de zeven regio's was het broedsucces in 1992 lager dan in 1982.

Haas D. 1995. Schadensursachen von über 70 tot oder verletzt aufgefundenen Wanderfalken. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 82: 283-326.

Uitgebreide analyse van doodsoorzaken van Slechtvalken (en andere roofvogelsoorten), variërend van verkeersslachtoffers, tot geëlectrocuteerde dieren (hoogspanningsleidingen), slachtoffers van onderlinge agressie, vergiftiging, aanschot, infecties, afwijkende veerontwikkeling, teken, trichomoniasis en dood op het nest aangetroffen vogels. Verder beschrijving van rehabilitatie en behandeling van valken die door mensen uit het nest zijn gehaald en verkeerd zijn gevoederd (o.a. fraaie foto van Buizerd met rachitis, waarvan de staart zwaar beschadigd was).

Haraszthy L., Rékási J. & Bagyura J. 1994. Food of the Red-footed Falcon (*Falco vespertinus*) in the breeding period. Aquila 101: 93-110.

Voedselkeus van Hongaarse Roodpootvalken in broedseizoen bestudeerd door prooiresten bij nesten te verzamelen (765 prooien, van 53 soorten) en door nesten van zonsop- tot zonsondergang te observeren (gedurende 57.5 uren). In nat jaar werden relatief veel vuurpadjes gepakt, in droge jaren veldmuizen. Ongeacht het weer bleven sprinkhanen de belangrijkste prooi-soort.

Heller M. 1995. Die Entwicklung einer neuen Wanderfalken-Population im württembergischen Unterland. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 82: 273-282.

Studiegebied nabij Stuttgart van c. 5000 km². Eerste broedpaar in 1987, vervolgens resp. 2, 3, 6, 10, 15, 20 en 25 paren in 1988-94. Meeste broeden in steengroeves die nog in gebruik zijn. Jongen uit

steengroeves paren ook met vogels afkomstig van broedgevallen op gebouwen.

Heller M., Hepp M., Nikolaus H., Schilling F. & Wegner P. 1995. Gebäudebruten des Wanderfalken. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 82: 247-262.

Op plaatsen waar natuurlijke nestplaatsen ontbreken (zoals bergwanden), kan ophangen van nestkasten aan koeltorens, bruggen, viaducten en kerken belangrijke factor zijn bij de vestiging van Slechtvalken. Aanwijzingen voor bouwen en ophangen van kasten worden gegeven.

Hepp K. 1995. Situation der Wanderfalken im angrenzenden europäischen Ausland. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 82: 219-224.

Overzicht van positie Slechtvalk in Nederland, België (nog geen broedgevallen sinds uitsterven), Luxemburg (eerste broedgeval in 1995 verwacht), Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk, Tsjecho, Slovaakije, Polen en Denemarken (1973-95: geen broedgevallen; doortrek toegenomen van 50-70/jaar in 1970-79 naar 200-300/jaar in vroege jaren negentig).

Hepp K., Schilling F. & Wegner P. 1995. Beiträge zur Biologie des Wanderfalken. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 82: 327-349.

Een samenraapsel van eigen bevindingen (niet echt doorwrocht gepresenteerd) en literatuur. Overzicht van directe en indirecte verstoringsbronnen voor Slechtvalken, zoals vliegtuigen (zweef-, hangglider, ultra-licht, verkeers-), industriële activiteiten (steengroeves, wegaanleg, bosbouw), beklimming van rotswanden, Raven-hetze (sensatieberichten in de pers als zouden Raven massaal lammeren hebben afgeslacht, met als Pavlov-reactie de roep om met het geweer in te grijpen, worden ontkracht), houders van postduiven, teken (vooral onder nestjongen), luisvliegen, marters, Oehoe (predatie door Oehoes kan lokaal van betekenis zijn), Havik (valken kunnen Haviken makkelijk van zich afhouden). Verder informatie over legbegin, broedduur, intraspecifieke interacties en dichtheid.

Hepp K., Schilling F. & Wegner P. (red.) 1995. Schutz dem Wanderfalken. 30 Jahre Arbeitsgemeinschaft Wanderfalkenschutz (AGW) - eine Dokumentation. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 82: 1-392. ISBN 3-88251-218-0. Prijs DM 39.-. Te bestellen bij: Landesanstalt für Umweltschutz Baden-Württemberg, Postfach 210752, D-76157 Karlsruhe (Griesbachstr. 1-3, D-76185 Karlsruhe).

Een alomvattend overzicht van 30 jaar actieve bescherming van Slechtvalken in Duitsland. De bijdragen worden in deze rubriek apart behandeld. In chronologische volgorde worden in het vierde hoofdstuk de belangrijkste activiteiten van de AGW doorgenomen, een vrijwilligersclub die zich voornamelijk bezighoudt met inventarisatie, actieve bescherming (horstbewaking, plaatsen van nestkasten, politiek beïnvloeden, doodsoorzaken analyseren). De AGW raakte gebrouilleerd met de Duitse valkeniersbond, welke in eerste instantie trachtte de AGW te desavoueren en later (tot op de dag van vandaag) het probleem van uithorsten bagatelliseerde. De onverwikkelijke controverse over welke activiteiten hebben geleid tot herstel van de

Foto: Buizerd in avondschemering (Jan van Dijk)

valkenpopulatie (kweken en uitzetten van valken door valkeniers of beschermen van leefgebied door AGW) bewijst eens te meer hoe verschillend kan worden gedacht over hetzelfde. Een Nederlandse pendant is te vinden in de uitzetterij van Haviken in de jaren zestig, waarvan sommigen nog steeds denken dat die actie heeft geleid tot herstel van onze populatie.

De dagelijkse bezigheden van de AGW vormen interessante lectuur in hoofdstuk 5 en 6. Een aantal gevallen van nestplundering wordt in detail beschreven, compleet met veroordelingen, recidive en achtergronden. Pas in de late jaren tachtig werd het probleem van bergbeklimmen als hobby onderkend. Nagenoeg iedere rotswand werd al gebruikt door klimmers voordat werd ontdekt dat daardoor de oorspronkelijke vegetatie totaal werd vernield en broedvogels (waaronder Slechtvalken) verdwenen. Het kostte nogal wat moeite om althans een deel van de rotswanden te vrijwaren van dergelijke activiteiten, iets wat niet altijd in dank werd afgenomen (vooral de Deutsche Alpenverein bediende zich van retoriek die bekend voorkwam; zodra belangen in het geding zijn, is blijkbaar alles geoorloofd). In de overige hoofdstukken worden deelonderwerpen uitgesponnen (zie elders in deze rubriek). Al met al een uitstekend overzicht, prachtig geproduceerd en voorzien van 100-en (meest kleuren-) foto's van Slechtvalken en hun leefgebied.

Hiraldo F., Donázar J.A. & Negro J.J. 1994. Effects of tail-mounted radio-tags on adult Lesser Kestrels. J. Field Ornithol. 65: 466-471.

Gedrag, broedsucces en overleving van bezenderde Kleine Torenvalken (bevestigd op de staart) werd vergeleken met die van Kleine Torenvalken zonder zenders. Tussen beide groepen werden geen verschillen gevonden in copulatieperiodes, copulatiefrequentie, prooiaanvoer, broedsucces en jaarlijkse overleving.

Holmberg T. & Falkdalen U. 1996. Jaktfalken och ripjakten. Vår Fågelvärld 55: 19-23. Overzicht van de invloed van Slechtvalken op één van hun belangrijkste prooi-soorten in Zweden, het Alpensneeuwhoen, of beter: de invloed van aantalschommelingen in de stand van de sneuwhoenders op de stand en de jongenproductie van Slechtvalken.

Hunt K.A., Cortes A.R., Fouts A.A. & Hoff D.J. 1995. A new technique for collecting fecal-urate samples from nesting American Kestrels. J. Field Ornithol. 66: 334-342.

Beschrijft een methode (met bouwtekeningen) waarmee poep-urinezuur kan worden opgevangen bij jonge Amerikaanse Torenvalken. Van een ballon (9,5 x 4 of 5 mm) wordt een luier gemaakt die als een lederhosen aan het nestjong wordt bevestigd.

Jacobs E.A. 1996. A mechanical owl as a trapping lure for raptors. J. Raptor Res. 30: 31-32.

Vangen van volwassen roofvogels bij het nest kan worden uitgevoerd met een dho-gaza (staand net) en een oehoe als lokvogel. Tijdens aanvallen op de oehoe komt de roofvogel in het net terecht. Wanneer geen oehoe voorhanden is, kan een mechanische oehoe worden gebruikt. Door verschillende delen van de oehoe radio-grafisch bestuurbaar te maken, wordt zijn "echtheid" vergroot. In de VS werd zo'n namaakoehoe gebruikt bij het vangen van twee Accipitersoorten (Sharp-shinned en Cooper's, ongeveer overeenkomend met resp. een kleine Sperwer en Kleine Havik) en Red-shouldered Hawks (een buizerdachtige). In 79% van de pogingen werd de uil aangevallen. Het vangsucces bij de Red-shouldered Hawks was 54% (15 uit 28), bij de Cooper's Hawk 60% (3 uit 5) en bij Sharp-shinned Hawks 77% (48 uit 62), kortom niet veel slechter dan met levende oehoes. Bewegende delen aan de mechanische oehoe zijn echter cruciaal.

Jaschke K. 1996. Habicht (*Accipiter gentilis*) schlägt Bläbhuhn (*Fulica atra*) und schwimmt damit an Land. Charadrius 32: 36-37.

Adulte Havik (vermoedelijk vrouwtje) drijft 30 m van het land op meer en roeit moeizaam fladderend naar de oever. Blijkt Meerkoet in poten te hebben. Staat 40 min op de kant voordat

vliegend (met prooi) een 50 m verderop staande wilg wordt opgezocht.

Jenni-Eiermann S., Bühler U. & Zbinden N. 1996. Vergiftungen von Greifvögeln durch Carbofurananwendung im Ackerbau. Orn. Beob. 93: 69-77.

In 1980-93 werden in het voorjaar in Zwitserland 93 Buizerds en Rode en Zwarte Wouwen vergiftigd met carbofuran. In granulaatvorm wordt dit zeer giftige pesticide gebruikt ter bescherming van zaad van bieten en mais. De slachtoffers werden alle in velden voeder- en suikerbiet en mais gevonden, meestal na regenbuien. Tijdens regen lost het granulaat op en komen de regenwormen naar boven. Er wordt geconcludeerd dat het om doorvergiftiging gaat, volgend op de consumptie van met carbofuran verontreinigde regenwormen.

Kemp A.C. 1995. A comparison of hunting behaviour by each sex of adult Greater Kestrels *Falco rupicoloides* resident near Pretoria, South Africa. Ostrich 66: 21-33.

Sexe-verschillen in jachtgedrag van de Grote Torenvalk hebben te maken met verschillende rollen tijdens het broedtijd (man jaagt, vrouw broedt), omgekeerde geslachtsdimorfie (vrouw groter dan man) en daardoor bepaalde sexe-variatie in jachtterrein, prooikeus en jachtijd.

Kirmse W. 1995. Baumbrütende Wanderfalken in Deutschland. Beih. Veröff. Naturschutz Landschaftspflege Bad.-Württ. 82: 185-198.

Begin deze eeuw kwam er een boombroedende populatie Slechtvalken voor in Midden- en Oost-Europa. Deze bereikte rond 1930 zijn hoogtepunt, nam vervolgens af en verdween in de jaren zestig. Door uitwenning van jonge valken van kunstnesten in bomen wordt momenteel getracht een nieuwe boombroedende sub-populatie te creëren in Noord-Duitsland en NW-Polen. Mocht dat in 1997 nog niet zijn gelukt, wordt poging opnieuw bezien.

Kjellén N. 1995. Ålders- och könsfördelning hos sträckande rovfåglar över Falsterbohalvon hösten 1994. Anser 34: 85-104.

Overzicht herfsttrek (begin augustus tot midden november) roofvogels over Falsterbo (Zuid-Zweden), inclusief totalen over 1986-93 en vermelding van percentage juveniel onder doortrekkers en mediane doortrekdatum. Doortrekgrafieken, indien bekend gesplitst naar leeftijd en sexe, en uitgebreide toelichting. Hoge percentages juvenielen duiden op goed broedseizoen, ondanks warme en extreem droge juli. Wespendif is enige soort met een significant negatieve trend voor Falsterbo. Slechtvalk met 37 doortrekkers (meer adulte dan juveniele) beter dan ooit vertegenwoordigd, wat een toename in de Zweedse populatie aangeeft.

Kjellén N. 1995. Projekt Glada - Årsrapport 1994. Anser 34: 11-16.

Onderzoek aan Rode Wouw in Skåne, Zuid-Zweden. Zweedse populatie rond 1970 slechts 50 paar, in 1994 al meer dan 500 paar. Wintervoeding stopte in 1990/91, wat geen negatief effect op de populatie had. Aantal overwinteraars in Skåne geschat op 750 vogels in 1994/95. Ook sterke toename doortrek bij Falsterbo. Tabellen met aantal paren in studiegebied in 1977-94, jongen/paar, jongen/succesvol paar, percentage mislukte broedsels, aantal overwinteraars per deelgebied per winter en doortrek Falsterbo 1986-94 (plus % juveniel).

Kolsters J. 1996. Roofvogels van de Buikheide in 1995. Blauwe Klauwier 22(1): 6-15.

Op 550 ha werden 4 (geschat 6-7) Buizerds, 3 Sperwers en 2 Haviken vastgesteld. Informatie over broedsucces. De enige Havik met eieren werd in de eifase uitgehaald.

Kostrzewa A. 1996. A comparative study of nest-site occupancy and breeding performance as indicators for nesting-habitat quality in three European raptor species. Ethology Ecology & Evolution 8: 1-18.

Verschillen in habitatselectie werden in 52, 25 en 28 plots (voor resp. Buizerd, Havik en Wespendif) onderzocht met behulp van discriminantanalyse. Havik en Buizerd vertoonden onderling veel overeenkomst in habitatkeus; beide weken echter af van die van Wespendif. Territoria werden niet willekeurig gebruikt; sommige plekken bleken een duidelijke voorkeur te hebben. Deze voorkeur was gerelateerd aan nestsucces: veel gebruikte territoria hadden het

grootste nestsucces, wat op zijn beurt goed correleerde met "goede" habitats.

Krijnen P. 1995. Roofvogeltellingen in de Noordoostpolder in januari 1995. Vogels in Flevoland 3: 33-37.

Vnl. open-land-telling, waarin "de bossen in mindere mate in de telling meegenomen worden" (wat dat ook moge betekenen). In totaal 132 roofvogels in 9 soorten, vooral Buizerds (97) en Torenvalken (16).

Krüger O. & Stefener U. 1996. Nahrungsökologie und Populationsdynamik des Habichts *Accipiter gentilis* im östlichen Westfalen. Vogelwelt 117: 1-8.

Haviken werden in 1980-94 onderzocht in een gebied van 250 km² (vanaf 1990 425 km²) tussen Osnabrück en Bielefeld. De dichtheid van Haviken fluctueerde in deze periode tussen 3.6 en 7.4 broedparen/100 km² (mediaan 5.5). De gemiddelde jaarlijkse jongenproductie varieerde van 0.5 tot 1.8 uitgevlogen jong per broedpaar. Er werd een significante negatieve correlatie gevonden tussen broeddichtheid en jongenproductie (indicatief voor dichtheidsafhankelijke regulatie). De tien belangrijkste prooi-soorten waren goed voor 80% van het aantal prooien; de houtduif was met 38% verreweg het belangrijkste (totaal 5167 prooien gevonden, in 63 soorten). De predatiedruk door Haviken vormde voor geen enkele prooi-soort een bedreiging van de stand. In het broedseizoen werden meer kleine vogels en postduiven gepakt dan daarbuiten. Nogal onverwacht was de bevinding dat de jongenproductie omgekeerd evenredig was gecorreleerd met de gemiddelde biomassa in het territorium. Vermoedelijk wijst dit op het belang van kleine prooien in de broedtijd, omdat grote prooien weinig profijtlijk bejaagd kunnen worden (bovendien vaak deels kwijt aan andere predatoren). Het aandeel duiven correleerde positief met de jongenproductie; zonder duiven zou een hoog broedsucces niet mogelijk zijn.

Kuhn M. & Weiser H. 1995. Baumfalke (*Falco subbuteo*) in Nestmaterial verfangen. Charadrius 31: 188-189.

Boomvalk nestelt in kraaienest in hoogspanningsmast bij Bornheim. Enige jong zat op 39-41-daagse leeftijd nog steeds op nest, en werd daar ook gevoerd. Bleek met één poot vast te zitten aan plastic snoer (waarmee hooibalen worden samengebonden), dat het bot van de poot had doorgesneden. Kraaien verwerken vaak dergelijk materiaal in hun nesten.

Leshem Y. & Yom-Tov Y. 1996. The magnitude and timing of migration of soaring raptors, pelicans and storks over Israel. Ibis 138: 188-203.

Overzicht van de doortrek van roofvogels, pelikanen en ooievaars door Israel, voornamelijk in de jaren tachtig: ongeveer een half miljoen roofvogels in het najaar, ruim een miljoen in het voorjaar. Van Schreeuwarder en Balkansperwer passeert de hele wereldpopulatie. Van de soorten die in groepen doortrekken, passeert 90% binnen 13-18 dagen (Balkansperwer, Schreeuwarder, Wespandief, Roodpootvalk). Voor de meeste soorten bestreek de najaarstrek een langer tijdvak dan de voorjaarstrek. Timing en snelheid van doortrek leken verband te houden met de leeftijd waarop voor het eerst wordt gebroed (hoe ouder, hoe langer de doortrekperiode), menu (insekteneters eerder in najaar en later in voorjaar) en de grootte van het broedgebied.

Little B., Davison M. & Jardine D. 1995. Merlins *Falco columbarius* in Kielder Forest: influences of habitat on breeding performance. Forest Ecology and Management 79: 147-152.

Smellekens in Kielder Forest (Northumberland) namen toe van 10 paar in 1982 naar 29 paar in 1991. Dit kwam doordat ze nieuw-ontstane nestmogelijkheden langs bosranden leerden te exploiteren. Er werden geen verschillen in reproductie gevonden tussen territoria op hoogveenheidevelden en op grasheides met naaldbos. Evenmin was er een verschil in jongenproductie tussen paren die oude kraaienesten gebruikten, en paren die andere boomnesten gebruikten of op de grond broedden.

Lugert J., Meyer J. & Meyer G. 1994. Beobachtungen an einer Wiesenweihenkolonie (*Circus pygargus*) im Bereich der "Alten Sorge" (Eider-Treene-Sorge-Niederung). *Corax* 15: 309-316.

Kolonie Grauwe Kieken, bestaande uit 10 vrouwtjes en 12 mannetjes. In 1990 waren 7 broedsels succesvol (21 jongen). Mislukkingen kwamen voornamelijk op conto van verstoring door vissers. Drie waarschijnlijke vervollegsels gingen op 1-3 juni van start (eerste legfels rond half mei). Twee andere late broedsels hielden verband met de bigame mannetjes, die opnieuw begonnen te baltsen nadat hun eerste wijfje op eieren zat. Hoofdvoedsel was de veldmuis. Voederingsfrequentie steeg van 0.35 naar 1.2 prooi-overgaves per uur in de loop van de opgroei-periode. In het nabijgelegen Delver Koog zakte de stand van 12 paren in 1970 naar 1 paar in 1991.

Mammen U. 1995. Die Situation der Greifvögel (Falconiformes) und Eulen (Strigiformes) in Sachsen-Anhalt unter besonderer Berücksichtigung des Jahres 1994. *Orn. Jber. Mus. Heineanum* 13: 101-114.

Over 1988-94 bleef de stand van Buizerd en Rode Wouw stabiel, terwijl de Zwarte Wouw steeg. De gemiddelde dichtheid (broedparen/100 km²) was in 1994 26.5 voor de Buizerd, 12.9 voor Rode Wouw, 3.5 voor Zwarte Wouw, 3.4 voor Bruine Kiek en 14.0 voor Torenvalk. Het aantal jongen per paar lag na 1991 lager dan daarvoor. Auteur wijdt dat aan drastische hervorming van de landbouw sinds 1991, maar bedenk dat de jaren 1988-90 Europa-wijd buitengewoon goede jaren voor roofvogels waren. In feite is de periode 1988-94 te kort om uitspraken over trends te doen.

van Manen W. 1996. Demografie en voedsel van overwinterende Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* in Drenthe. *Limosa* 69: 9-12.

Tellingen op 6 Drentse slaappleaatsen in 1989-95. In winters met veel kieken waren vrouwtjes en onvolwassen vogels in de meerderheid; in magere kiekenwinters ging het (bijna) uitsluitend om adulte mannetjes. De meeste onvolwassen vogels waren mannetjes. De 1093 prooien (in braakballen) hadden betrekking op veldmuis (993), aardmuis (4), rosse woelmuis (1), dwergmuis (3), muis spec. (2), bos/beemdspitsmuis (1), konijn (1), vogels (82), insecten (5) en vis (1). In jaren met veel veldmuizen was het aantal overwinterende Blauwe Kieken het grootst.

Möller B. 1995. Beobachtungen an Schlafplätzen überwinternder Kornweihen (*Circus cyaneus*) in der Hildesheimer-Peiner Lößbörde/Niedersachsen. *Beitr. Naturkd. Niedersachsens* 48: 66-71.

Zes slaappleaatsen (waarvan slechts eentje in vochtig terrein) in winter 1993/94 bezet van begin oktober tot eind maart. In piekjaar van veldmuizen werden maximaal 15-20 Blauwe Kieken op de slaappleaatsen vastgesteld. Veldmuis was enige prooi in braakballen. Gebruik van slaappleaatsen wordt gekoppeld aan beschikbaarheid van foerageergebieden.

De rest van de samenvattingen komt in de volgende Takkeling.

Overzicht van WRN-steunpunten en contactpersonen

Friesland

John Krol, Postland 11, 9163 JX Nes (Ameland), 0519-542887
Janning Reesma, Hakkenskamp 7, 8423 SB Malshege, 0516-441879
Herman Dijkman, Schuur 35, 9203 RH Douchten, 0512-523169/525255

Groningen

John Vocheles, Albertstraat 24A, 9724 JF Groningen, 050-3122332
Voor (Groninger) Kiekstaalveren: Ben Koks, Krennshoed 147, 9737 PN Groningen, 050-3412646

Drenthe

Hans Dekker, Moutenhof 42, 7908 AP Hoogeveen, 0592-327283

Overijssel

Nico Driessen, Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle, 038-4217186

Gelderland

Rob Vogel, Noorderstraat 63, 6953 CJ Dieren, 0313-427524/024-6848111
Kees Haasman, Kleefvoss 32-9, 3781 PP Voorhuizen, 0342-478000
Harrie Haas, Hoger Boeschoterweg 63, 3886 TP Garderen, 0577-461686/462366
Harrie van Diepen, Troelstrastraat 2, 8161 DS Epe, 0578-615114/055-849310
Mariusz Arzents, Dr. W.v. Faerlinstraat 22, 7051 BR Varsseveld, 0315-343091

Flevopolders

Frank de Hooper, Zwartemeerweg 20A, 8307 RP Ens, 0523-253040

Voor de bovengenoemde noordelijke provincies is de contactpersoon voor vervolging: Jan Schipperijn, Hullenweg 29, 9301 ZD Roden, 056-3016683

NO-Noord-Brabant

Hans van Leeuwen, Lange Bleek 1, 6029 KW Steerksel, 046-2264847
Toon de Stuit, tel. 0493-493564
Vogelkastel Zandert, tel. 076-5974165

Zeeland

Inventarisator: Henk Castelijns, Marollesoord 10, 4553 CP Philippine, 0115-491846
Vervolgning: Jan Willem Vergoer, Postbus 334, 4480 AS Gees, 0113-230075/0164-250765

Limburg

Jock van der Vlis, Europeaan 43, 6226 CN Maastricht, 043-3633082
Piet Beckers, Overkwartier 14, 6065 CM Montfort, 0475-541629
Werkgroep Roofvogelbescherming Limburg, p/a Jo Eriks, Aldenbosstraat 79, 6191 GS Neerbeek, 046-4372839
(Noord-Limburg) Jos Costers, Venloseweg 61, 5993 PH Maarbeek, 077-4653374

Zuid-Holland

Rob Haan, Weerdestein 41, 3328 MK Dordrecht, 078-6174983/6213921
Regio Rotterdam: Ronald Nuijer, Van Noordwijkstraat 225D, 3042 JJJ Rotterdam, 010-4158644
Ton Huzman, Benedenrijweg 325, 2983 GE Ridderkerk, 0180-417154
Utrecht
R. Haverdings, Staringlaan 65, 3906 WH Voerendaal, 0318-524167
Regio Het Gooi: R. Kloosterman, Korte Singel 16, 1402 SJ Bussum

Noord-Holland

Johan Terlingen, Dr. Jacobilaan 21, 1901 EG Castricum, 0251-652726
Wieringmaars: Leon Kelder, Vlasstraat 35, 1773 AL Kreileroord

Inhoud

- 1 Maria Quist: Intro
- 5 Erwin Ruessink: Wespdierven te over?
- 7 A.K. Schortinghuis: Grote jongens boven het Vuile Gat
- 8 Klaes Posthuma: Bijzondere vogelwaarneming in Smilde
- 9 Jan Meulmeester: Kautjes maken Torenvalk af
- 10 Oscar Vedder & Stef Waasdorp: Haviken trekken zich niets van de kou aan
- 11 Roeleke: Rode Wouw
- 12 Christiaan de Vries: Roofvogels in Zuidwest-Friesland
- 13 J.A. Hamstra: Een sluw jagende Slechtvalk
- 14 Sake de Vlas: Falsterbo-perikelen
- 16 Rob G. Bijlsma: Bepaling van het aantal nestjongen bij boombroedende roofvogels
- 23 Ben Koks & Peter de Boer: Prooikeuze van Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* in Groningen in 1995
- 30 Roel May: Roofvogelonderzoek in het buitenland
- 34 Arie van der Linden, Gerard L. Ouweneel & Janus Verkerk: Roofvogeltelling in de Hoeksche Waard in 1996
- 37 Gerard L. Ouweneel: Influx van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* in het noordelijk deltagebied in de winter van 1995/96
- 39 Martijn de jonge: Zeearendwerk in Polen
- 44 Optoepen en mededelingen
- 50 Recente roofvogelliteratuur